

Møte for lukkede dører, Stortinget 15. mai 1939

Møte for lukkede dører i Stortinget
den 15. mai 1939 kl. 17.00

President: Magnus Nilssen.

Dagsorden:

Utenriksministeren vil gi en redegjørelse om spørsmålet om non-aggression.

Statsråd Koht overbragte følgende kgl. proposisjon:

Om statsgaranti for pantelån til flytende sildekokeri ved Islandsfisket.

Presidenten: Presidenten foreslår at dette møte holdes for lukkede dører - og anser det for bifalt.

Videre foreslås at Regjeringens medlemmer og de i forretningsordenens paragraf 54 nevnte funksjonærer samt pressens representanter, efter fortegnelse fra Utenriksdepartementets pressekontor, gis adgang til møtet, likeså utenriksråden og ekspedisjonschef Bull. - Forslaget ansees for bifalt.

Statsråd Koht: Den saka som i dag ligg føre for Stortinget, har opphavet sitt i ein førespurnad som den tyske utanriksministeren von Ribbentrop kom med til den norske sendemannen i Berlin fredags kvelden den 29 april, om Noreg i prinsippet ville vera viljugt til å gå med på ein ikkje-ågangs-avtale med Tyskland. Den same førespurnaden gjorde han same dagen til sendemennene frå dei tre andre nordiske landa.

Det fyrste eg gjorde da eg hadde fått meldinga om dette, var at eg fekk telefonert til dei norske sendemennene hos dei andre nordiske regjeringane om å få i stand samråd med dei om spørsmålet. For det var klart at vi måtte samarbeide i ei sak som dette, og om det var mogleg å koma til eit sams svar, ville det ha sitt store politiske verd. Straks i dei neste dagane vart det da og mykje drøfting mellom alle dei fire nordiske regjeringane, med telefonering og med skriftleg og munnleg bodsending, og til slutt, den 9 mai, vart det jamvel halde ei personleg samkome i Stockholm mellom dei fire utanriksministrane. Det synte seg i desse drøftingane at regjeringane såg likt på dei ålmenne politiske spørsmåla som melde seg i denne samanhengen. Men dei ulike vilkåra for kvart einskilt land kunne likevel føre til skilde konklusjonar.

Når eg no skal greie ut dei omsyna som serskilt skulle vega for Noreg i spørsmålet om ein ikkje-ågangs-avtale med Tyskland, så er det kanskje best å peika fyrst på somme historiske tilhøve. Noreg hadde frå 1907 - eller kanskje rettare sagt frå ratifikasjonen i 1908 - ein integritetstraktat som gav landområdet vårt vern av dei fire næraste stormaktene, Stor-Britannia, Frankrike, Tyskland og Russland. Eg skal ikkje gå inn på koss det hadde seg at denne traktaten kom i stand. Men meir og meir samla meiningane her i landet seg om den tanken at vi helst ville vera kvitt han. I

1922 gjorde difor dei norske statsmaktene ein freistnad på å få fastslegi at slik som dei politiske vilkåra i verda da hadde skift, så måtte traktaten bli rekna for å vera bortfallen. Dette ville likevel Russland, Sovjet-Samveldet, ikkje godkjenna, og då gjekk Noreg i 1924 til å seia upp traktaten, så han slutta å gjelde frå 1928. Sovjet-Samveldet, som hadde vori imot dette, tok så opp forhandling om ein serskild ikkje-ågangs-avtale med Noreg, og forhandlingane om dette gjekk på i to samfulle år, fram til 1930, men slutta med at det ingen avtale vart av. Ein torer vel seia at det på den måten vart skapt ein fast norsk politikk som gjekk ut på at landet vårt ikkje vil ha traktatar av dette slaget med einskilte land. Og i alle tilfelle måtte det vera vanskeleg å ta imot eit tilbod frå Tyskland i den leia, når vi så nyleg som i 1930 hadde lati vera å gå med på eit russisk.

I den samanhengen må eg nemne at Sverige hadde ein enda fastare tradisjon å bygge på i dette stykket; for det hadde tre gonger avvist eit russisk tilbod om ikkje-ågangs-avtale, siste gongen - liksom Noreg - i 1930. Finnland derimot hadde frå 1932 ein ikkje-ågangs-avtale med Sovjet-Samveldet, oppattinga - truleg - i 1934. Men Finnland har den ser-stoda at det er eit granneland til Russland, og den finsk-russiske avtalen er ein led i eit heilt nett av slike avtalar som Sovjet-Samveldet har med alle grannestatane sine. Dessutan er det verdt å minne om at Finnland gjorde avtalen sin med Russland før det hadde slegi inn på den skandinaviske lina i utanrikspolitikken sin, - den lina kom det ikkje over på føre 1935, serskilt med utanriksministermøtet i Oslo.

Slike historiske føresetningar måtte gjera det naturleg at vi tenkte oss nøye om før vi gjekk med på det tyske tilbodet. Dette tilbodet kunne sjå lokkande nok ut med det same. Det var greitt nok at det var bodskaper frå president Roosevelt til Hitler og Mussolini frå 14 april som hadde født tanken. Roosevelt hadde beint fram oppmoda Hitler til å gjera slike ikkje-ågangs-avtalar med ei heil rad namngjevne statar, deri bland dei fire nordiske, og Roosevelt hadde tydeleg meint at dette skulle skapa ei sterk fredstrygd i Europa. Han hadde ikkje spurt nokon av desse andre statane på førehand, og eg må her få lov å seia at så velmeint som framlegget hans var, så tykkjer eg ikkje det vart gjort på nokon heppen politisk måte. Men når no Hitler tok opp tanken, så var det nett på denne bakgrunnen vandare enn det elles ville vori å avvise tilbodet. Og eg veit at i Finnland, der dei før hadde slik ein avtale med Russland, tenkte dei frå fyrsten reint ålment at det kunne da ikkje vera noko i vegen for å gjera ein avtale av same slaget med Tyskland.

Likevel måtte det melde seg innkast av ymse slag, og innkast som etterkvart vart meir og meir ålvorlege. Både i Noreg, Sverige og Finnland måtte vi spørja oss sjølve om det fanst nokon naturleg grunn til å gjera slik ein avtale med Tyskland. Ikkje noko av desse landa grensar innåt Tyskland, og vi har da ikkje den grunnen til otte for krig som det elles så lett kan vera mellom grannestatar. For berre få dagar sia, for Noregs part den 18 april, hadde vi på førespurnad frå den tyske regjeringa svara greitt at vi ikkje kjende oss truga av Tyskland. Og eg vil gjerne streka under at eg for min part

meinte dette alvorleg; eg trur ikkje Tyskland har noko slag overfallsplanar mot Noreg. Det er sjølvsagt at dette berre gjeld for normale tider, fredstider i Europa; skulle det bli ein ny ålmann krig som Tyskland var med i, da kunne landet vårt vera truga liksom vel frå Tyskland som ifrå andre krigsstatar, og dette sa eg da og til den tyske sendemannen da han kom med spørsmålet sitt. Han stadfeste tanken min med å svara:

"Natürlich!" Dette tilhøvet ville visseleg ikkje bli annleis om vi på førehand hadde ein ikkje-ågangs-avtale med Tyskland eller med noko anna land; krigsvilkår ville sprengje alle slike avtalar. Ein ikkje-ågangs-avtale med Tyskland ville da berre slå fast det tilstandet som vi no lever i, og ikkje gje oss noka ny trygd.

Men det er det i politikk at det er alltid ein tvilsam ting å gå ut over det som i sanning trengst. For ein vil alltid spørja kva som da er grunnen eller formålet, og det kan reisa seg mistankar om det ikkje ligg noko bak, noko som ikkje kjem ope fram. Ein serskild ikkje-ågangs-avtale med Tyskland kunne lett vekke den mistanken at dei nordiske landa gjekk inn i eller i det minste drog seg nærare inn åt den maktflokkjen i Europa som samler seg kringom "aksen" Berlin-Roma. Dette ville koma i sterk strid med den politikken som vi har dregi opp for oss, at vi vil halde landet vårt utanfor alle maktpolitiske grupper, og vi vil ikkje la det få koma opp nokon tanke om at vi vil vika av ifrå denne politikken. Dette er vi alle einige om, og det må stå fast. No trur eg nok at det kanskje ikkje ville vera så vanskeleg for oss å få i det minste vestmaktene til å skjønna at vi ikkje hadde nokon slik politisk baktanke med ein ikkje-ågangs-avtale med Tyskland. Men Sovjet-Samveldet ville det ikkje vera så lett å overtude, og i den ålmenne presseskrivinga kunne det bli altfor mykje av politiske utleggingar som landet vårt ikkje ville vera tent med; det har vi alt no hatt mange vitnemål om. Difor kan vi vel alle fort semjast om at vi helst ville ha sloppi for det tyske tilbodet, og at det ville vera greiast for oss om heile saka fall bort. Dessutan er det verdt å minne om at skal ein tala om traktatar, så har vi i røynda alt ein ikkje-ågangs-avtale med Tyskland, det er i den samfolkelege Kellogg-pakta frå 1936, og den høyrer til dei traktatane som det nye Tyskland ikkje har sagt seg laus ifrå; han er med reine ord gjort til grunnlag for den tysk-polske ikkje-ågangs-avtalen frå 1934. Med Kellogg-pakta i handa er det enda mindre grunn for oss til å gjera ein serskild avtale med Tyskland.

Men eg må nemne ein annan fare som reiser positive innkast av eit anna slag. Det er den faren at Tyskland etter avtalen ville koma til å reise krav om ein "åndeleg" nøytralitet som ville gjera store skard i den tale- og pressefridomen som vi set pris på her i landet. Det seier seg sjølv at det ikkje ville bli spørsmål om å setta noko slikt inn i sjølv avtalen; eg veit at det utkastet til avtale som er ferdig på tysk side, ikkje inneheld nokon ting av dette slaget. Men etter dei røyntslene vi har om tyske krav når det gjeld å halde styr på pressa vår, så har eg ingen tvil om at desse krava ville vinne ny styrke om den tyske regjeringa kunne vise til slik ein avtale mellom landa. Eg har jamvel fått veta at da von Ribbentrop bar fram tilbodet sitt om ein ikkje-ågangs-avtale,

sa han i det minste både til den svenske og den finske sendemannen at han vona avtalen ville draga med seg ei "avspaning" i den svenske og finske pressa. På tysk side ville ein såleis venta meir politisk velvilje i dei nordiske blada om avtalen kom i stand, og utvilsamt la dette koma til orde når dei tykte det trangst. Med all den skylnad som pressa vår har til å kjenne det politiske ansvaret ho har for alt det ho skriv, så vil vi likevel beda oss fri for all framand innblanding i pressefridomen vår.

Etter alt eg veit om sjølve innhaldet i den avtalen Tyskland hadde tenkt å få med oss, skulle han seia svært lite meir enn dette at dei to partane i avtalen skulle binde seg til å ikkje nytta krig eller annaslags vald. Men noko skulle det da og koma med om tilhøvet til tridje-makt når ein av partane sjølv var i krig, og dette var noko som det lett kunne bli ulike tolkingar og dermed usemje om; det kunne draga med seg krav til oss som vi slett ikkje ynskte å oppfylle. Serskilt kunne det lett få innverknad på tilhøvet vårt til Folkesambandet, men dessutan på heile nøytralitetspolitikken vår. Nett i tilhøvet til Tyskland er vi nøydde til å vera varlege med slikt; for vi har sett at Tyskland set store krav i så måte og jamvel har teke seg rett til å avlyse traktatar heilt einsidig når det meiner at føresetningane er borte. Eg minner om koss Tyskland no nyleg einsidig sette ut or kraft den ikkje-ågangs-avtalen det hadde gjort med Polen på ti år i 1934. Vi kan ikkje dølja for oss sjølve at slikt skaper ein utryggleik i dei mellomfolkelege rettstilhøva som ikkje er hyggeleg, og det er betre å leva utan traktatar, enn med traktatar som ein ikkje torer lite på. Med slike traktatar blir vi i det heile dregne altfor mykje inn i det storpolitiske maktspelet, det som vi elles strevar med å halde oss utanfor, og så mykje er i det minste klart at noko ynske om å gå inn i slike traktatar har vi ikkje.

Det som i grunnen er vansken for oss i denne saka, er om det på nokon måte skulle bli ulemper for oss av eit nei til det tyske tilbodet. Det er mange som har meint at dei på tysk side ville rekna det for uvenleg framferd om vi ikkje ville ta imot slikt eit tilbod, og eg har jamvel høyrte sagt at Tyskland kunne tenkje på å hemne seg på oss økonomisk eller på anna vis. Personleg må eg seia at eg har ikkje kunna tru på noko slikt. Eg har rekna med at det måtte vera mogleg for oss å gje vårt nei-takk på så pynteleg og høvisk vis så det ikkje kunne bli noka krenking av det. Og eg har gått ut frå at om vi sa til Tyskland at vi held det for reint uturvande å få ein ikkje-ågangs-avtale med det, så skulle det vera likså godt for Tyskland som sjølve avtalen. Det som Hitler ville med tilbodet sitt, det var da tydeleg nok å gje eit prov for at Tyskland under hans styring ikkje har anna enn fredlege tankar imot andre land; han hadde kjent det som ei krenking at Roosevelt hadde skulda berre Tyskland og Italia for krigsplanar, og han ville syne at dette var usant. Difor spurde han fyrst alle småstatane om dei kjende seg truga frå Tyskland, og han tok det til inntekt for seg at dei svara nei. Det same formålet skulle det tene at han baud seg til å gjeva ikkje-ågangs- avtalar med dei same småstatane, og om han no får til svar at "nei det treng vi da slett ikkje til", så er det politisk likså nyttig

for han som om han hadde fått sjølve avtalane. Eg kan no i dag enda legge attåt at no for eit par dagar sia sa den tyske understatssekretøren til den svenske sendemannen i Berlin at den tyske regjeringa ville ha full forståing for eit svensk avslag på tilbodet. Det same må da gjelde for eit norsk avslag.

Eg har dermed gjort greie for den måten vi i den norske regjeringa har sett på heile denne saka. Dei same synspunkta har komi fram i den svenske og den finske regjeringa, og dei har baa to teki den avgjerda at dei vil svara nei.

Annleis er det med den danske regjeringa, og det er naturleg nok. Danmark er ein grannestat til Tyskland, og det er ikkje noko rart om grannestatar gjer slike avtalar. Dessutan har Danmark grensespørsmål som kunne bli reist frå tysk side, og ein ikkje-ågangs-avtale med Tyskland ville i det minste gje ei trygd for at desse spørsmåla ikkje ville bli tekne opp frå Tyskland med trugsmål om våpenmakt. Avtalen kunne såleis ha eit positivt verde for Danmark, og ingen kan ta det ille at dei danske statsmaktene ynsker å svara ja på det tyske tilbodet. Dei stormaktene som samlar seg i ein blokk mot Tyskland og Italia, kunne heller rekne det for ei vinning at det dermed kom ei avspaning i området kringom Østersjøen.

Det som ein kunne ottast for, det var at det nordiske samarbeidet ville lide om såleis Danmark fylgde ei anna line enn dei andre nordiske landa, og i Utanrikskomiteen vår har det vori reist spørsmål om det ikkje skulle vera mogleg å få alle dei nordiske landa til å slå lag med Danmark i denne saka. Men etter dei opplysningane eg har er det heilt avgjort at Sverige og Finnland ikkje vil skifte standpunkt, og da ville det vera meiningslaust for Noreg å gjera det. For min part trur eg no heller ikkje at det treng bli noko skard i det nordiske samarbeidet om Danmark åleine går med på ein ikkje- ågangs-avtale med Tyskland. Det ligg så klart i dagen at Danmark reint geografisk har ei anna stilling til Tyskland enn vi andre, og det er likså klart at Danmark ikkje dermed vil slå inn på ein ny politikk. Dei andre nordiske landa kan hjelpe med til å få forståing for dette hos stormaktene på den andre sia, og det er ei naturleg gjerning for oss å gjera dette. På den måten gjer vi Danmark ei likså stor teneste som om vi og gjekk med på avtalen med Tyskland.

Ein har rett til å spørja om det no er visst at Tyskland vil la Danmark få denne avtalen, sia det har bodi han fram til alle dei nordiske landa på ein gong. Men etter dei opplysningane eg har fått, skulle det ingen vanske bli i så måte. - Danmark skulle få ein ikkje-ågangs-avtale med Tyskland.

Det er tanken at alle dei nordiske landa skal gje svaret sitt til Tyskland på same dagen, venteleg no på onsdag. Sia førespurnaden vart gjort munnleg, skal svaret og vera munnleg. Men det er meininga å gje sendemennene i Berlin ein skriftleg instruks om den tankeføringa dei skal bygge svaret sitt på, og innhaldet i denne instruksen kan dei gje ifrå seg skriftleg i det ein kallar ein "aide-mémoire", (hugsesetel) for den tyske utanriksministeren. På det nordiske utanriksministermøtet i Stockholm vart det lagt fram eit utkast til slike grunnliner for svaret. Det er ikkje tanken at vi skal fylgje det ordrett i alle landa; men i hovudlinene blir det eit samsvar. Og eg skal

no lesa upp det utkastet som eg har sett opp til grunnlag for det norske svaret:

Den norske regjeringa har med glede lagt merke til vitnemåla om den viljen som har komi til ords frå tysk side, både gjennom fråsegna frå rikskansler Hitler framføre den tyske riksdagen og gjennom den munnlege førespurnaden frå utanriksminister von Ribbentrop, til å respektere landområdet og sjølvstendet åt alle dei nordiske landa. I full semje med regjeringane i Danmark, Finnland og Sverige held den norske regjeringa på si side fast ved den fråsegna ho ymse gonger før har gjevi, at ho no som før vil halde landet sitt utanfor alle maktgrupper som kan laga seg i Europa, og at om det skulle hende at det vart krig mellom dei, so vil ho gjera alt ho evnar til å hindre at landet blir dregi inn i slik ein krig. Ågangskrig mot eit anna land er noko som Noreg aldri kan tenkje på, og Noreg har jamvel bundi seg i ålmenn mellomfolkeleg avtale til å ikkje nytte krig i stridsspørsmål med andre land. Ho nyttar gjerne dette høvet til å seia frå på nytt om den faste viljen sin til ein politikk som har til formål å halde Noreg utanfor alle maktpolitiske kombinasjonar, og ho kjenner seg trygg på at den tyske regjeringa verdset i fullt mål den frie politiske stillinga Noreg på den måten held seg i.

Ut ifrå dette synspunktet er den norske regjeringa viss på at den tyske regjeringa vil ha full forståing for at ikkje Noreg tek noko steg som kan bli utlagt som eit avvik ifrå den politikken som her er oppstaka. Ein ikkje-ågangs-avtale med eit land som ikkje har grenser i hop med Noreg, ville gå ut over det som denne politikken krev, og synest i tilhøvet til det Tyske Riket heilt uturvande. Den norske regjeringa har nyleg gjevi grei fråsegn til den tyske regjeringa om at Noreg ikkje kjenner seg truga frå Tyskland, og ho tvilar ikkje på at Tyskland jamvel utan ein ikkje-ågangs-avtale vil vera interessert i at integriteten for dei nordiske landa blir halden oppe.

Den norske regjeringa tek det tyske tilbodet som eit vitnemål om dette, og ho er viss på at Tyskland vil tolke dei synspunkta som her er framlagde som uttrykk for at Noreg ynsker å halda oppe eit venskapleg tilhøve til alle sider.

Dette "Aide-mémoire", denne hugsesetelen er det meininga, sjølv sagt, å få sett om på tysk, og det vil vi gjera her heime, so vi er fullt ut trygge for at omsetjinga kjem til å svara fullt ut til det som vi har meint med svaret. Eg må leggja attåt, at dette, som eg sa, er eit utkast. Endå står det att lite grand samråding med dei andre nordiske regjeringane, om det skulle vera merknader å gjera på ein eller annan kant. Men vi er på fyrehand samde alle just om hovudlina i dette, men soleis då at den danske regjeringa venteleg kjem til å gjeva ein annan konklusjon. Dette siste er endå ikkje i denne stunda heilt avgjort. Det er møte anten i ettermiddag eller imorgen fyremiddag millom den danske regjeringa og den danske utanrikskomiteen i Riksdagen. Der blir den endelege avgjerda teken.

Joh. Ludw. Mowinckel: Denne sak er jo nu kommet så langt at det kan sies at dens fasit er gitt, men jeg vil allikevel få lov til å komme med noen ord om mitt syn. Vi har hatt to møter

i den utvidede utenrikskomite, og jeg har der fremholdt min opfatning, og konklusjonen av den er at jeg for min part ikke kan si at jeg er særlig tilfreds med det resultat man er nådd til. Jeg tror i grunnen at feilen var den at man fra svensk side, men dessverre også fra norsk side - og jeg beklager det desto sterkere at det var tilfelle også fra norsk side, fordi jeg mener at Norge her kunde ha vært tungen på vekten, den avgjørende stemme - kom til drøftelsene i Stockholm i virkeligheten med et forut oppgjort standpunkt, et standpunkt som utenriksministeren idag har begrunnet meget nøie. Derved kom man ikke inn på å drøfte i tilstrekkelig grad fritt mulighetene for en felles løsning. Man tilla heller ikke det etter min mening tilstrekkelig vekt, idet man resonnererte meget hurtig slik at Danmarks særstilling vil lett kunne forklares og svarer for alle parter, og når vi da ledsager den med tilstrekkelig vakre ord, så vil denne uoverensstemmelse kunne glemmes eller betydningen av den forringes.

Nu ser jeg litt annerledes på dette, fordi det her gjelder i virkeligheten litt av en realitet. Det er den første alvorlige utenrikspolitiske påkjønning i denne tid vi har stått overfor i Norden, og etter min mening burde man da ha anstrengt sig noe sterkere for å overvinne denne påkjønning samlet. Men jeg innrømmer naturligvis at forholdene kan være slik at samholdet må komme i annen rekke, må vike for egne interesser, hvis disse egne interesser er av den art at de vilde kollidere med et samhold. Jeg har ikke helt kunnet overbevise mig om det. Jeg har nemlig en følelse av at selve den ting at vi, om enn i smukke ord, svarer nei på Tysklands forslag om en ikke-angrepspakt, lett vil kunne fortolkes derhen at vi ikke lenger står så objektivt til begge maktgrupper som tidligere. Vi kan beklage - og vi beklager sikkert alle - at denne innbydelse fra Tyskland er kommet, men vi får huske på hvad som er bakgrunnen for innbydelsen. Bakgrunnen er Rooseveltts anklage mot Tyskland, at det er en makt som står beredt til å angripe både i vest og øst, i nord og syd, og at Roosevelt derfor har anmodet Tyskland om å fraskrive sig enhver angrepslyst mot en rekke stater, jeg tror det var 30. Tyskland tar dessverre, kan vi se, Roosevelt på ordet, melder sig bl.a. til de 4 nordiske land og sier: Vel vi skal gå med på at vi ikke skal angripe dere. Vil dere gå med på en gjensidig ikke-angrepspakt av den art? Det gjøres til alle 4 stater, ikke minst ut fra den almindelige betraktning om disse 4 staters utenrikspolitiske samhold. Denne innbydelse til en ikke-angrepspakt sett på denne bakgrunn kan da umulig sammenlignes med de forhandlinger som fant sted i 1928 - 30 om en isolert ikke-angrepspakt med Sovjet. Dertil er situasjonen i Europa i alt for høi grad endret. Den gang vi forhandlet med Sovjet om en slik separat ikke-angrepspakt, var Sovjet ikke engang medlem av Folkeforbundet, stod helt utenfor Folkeforbundet. Forholdene i Europa var i det hele tatt ganske anderledes enn de er idag. Idag kommer denne forespørsel efter et initiativ fra den amerikanske president. Den tilbyr oss at vi ikke vil kunne risikere noe militært angrep fra tysk side. Vi sier nei, vi sier at det er ganske unødvendig for oss, vi har aldri tenkt på å angripe Tyskland, og vi frykter ikke noe angrep fra Tyskland. Nei, vi har aldri tenkt på det, men Tyskland er altså fra De Forente Staters presidents side blit

mistenkt for å kunne angripe også oss. Det jeg frykter, og det sa jeg også i utenrikskomiteen, er at den omstendighet at vi sier nei, meget lett vil kunne utnytted på en måte mot oss som vi vil finne urettferdig og uriktig, og som vi vil beklage, og som vi vil gjøre alt mulig for å bortforklare, men som dog kan finne sted. Vi har hatt, som jeg nevnte i utenrikskomiteen, et ikke ubeslektet eksempel. Det var da det gjaldt utdelingen av fredsprisen til Ossietzky. Det var visselig ikke den omstendighet i og for sig at Ossietzky fikk prisen som vakte all den opstandelse, som vi har lidt under i 2 år i forholdet til Tyskland, men det var den måte hvorpå denne prisutdeling blev utnyttet, til dels også her hjemme, men særlig av den annen gruppe, som en passelig straffeadvarel til Tyskland for den politikk Tyskland drev. Utdelingen av fredsprisen til Ossietzky blev altså likefrem fra den annen side gjort til en politisk demonstrasjon mot Tyskland, og det hjalp lite at den norske regjering gjorde alt hvad den kunde for å vaske sig ren for en slik urimelig og ganske ubegrunnet beskyldning. Der blev sittende igjen i Tyskland en følelse av at vi hadde villet være med å fornærme landet. At dette svekket hele vår nøytrale stilling, sier sig selv.

Det jeg frykter for, er at den omstendighet at vi nu sier nei til en slik forespørsel om en overenskomst som gir oss garanti mot angrep, også skal bli utnyttet på lignende måte. Det er jo en trøst å høre at Tyskland iallfall foreløbig synes å stille sig nokså likegyldig enten vi svarer ja eller nei; men vi skal ikke være for trygge på at denne likegyldighet er varig. Det avhenger i høi grad av hvorledes den annen side oppfatter forholdet, og der har vi allerede hatt slemme tegn. Bare den rent nøytrale erklæring fra utenriksministermøtet i Stockholm bragte liv i den annen parts presse. "Daily Herald" slo straks dette kommunike op på første side med overskrift: "Fire land sier nei til Hitler." Og "Daily Mail" har en leder hvori det heter at "motstanden i Europa mot nazistisk diktering økes. De nordiske land avslø igår Hitlers tilbud. Deres øine er blitt åpnet ved Tsjekkoslovakias erfaring. De nordiske land reserverer sig derfor sin handlefrihet."

Vi ser altså straks hvorledes det legges ut som om vi ved dette avslag som ennu ikke var blitt et avslag, stiller oss på den annen side. Vi kan ha våre meninger, vi kan ha våre sympatier, vi kan ha våre opfatninger, men en ting har vi jo alltid vært enig om, at vi vilde nødige i det spill som nu drives, tas til inntekt for nogensomhelst side, det vilde vi verge oss mot. Når det derfor fra utenriksministerens side blev henvist til Kellogg-pakten, tror jeg man skal være meget forsiktig med å henvise til den. Jeg forstod også av utenriksministerens svar at den henvisning iallfall i svaret skulde være navnløs. For dette med at Tyskland lever efter Kellogg-pakten er vel en tvilsom påstand. Den pakt hvori det var henvist til Kellogg-pakten, er av 1934, og den er opsagt. Og det er ganske betegnende at Roosevelt, som jo skulde være Kellogg-paktens nærmeste vakthund, i sitt krav til Tyskland ikke med ett ord henviser til den pakt som dog skulde ha bundet Tyskland.

Det har vært nevnt andre innvendinger som jeg tidligere har vært inne på. Det var dette med at denne avtale skulde gi

Tyskland en anledning til å øke et press på vår tale- og pressefrihet. Jeg tror det ikke. Jeg tror at det press som øves gjennom den tyske minister her, vil bli akkurat like sterkt uten denne avtale som med denne avtale; jeg har til og med fremkommet med den dristige påstand at jeg kunde tenke mig at denne avtale i så henseende ikke gjorde det vanskeligere, men kanskje lettere for oss. For at Tyskland på nogen måte skulde våge å benytte en slik avtale til et påskudd til å øve et sterkere trykk, det tviler jeg på. Og det som blev sagt om forholdet til en tredje makt, har jeg forstått er falt helt bort ved den siste redaksjon av forslaget, - er det ikke det?

Statsråd Koht: Nei, slett ikkje.

Joh. Ludw. Mowinckel: Ja, det har jeg forstått. Jeg har forstått det så at det bortfalt, slik at Tyskland skulde være enig i at paktens kun skulde være en pakt om gjensidig voldelig anfall mellom de to land. Men vel, det hører jo til de ting som eventuelt måtte bli gjenstand for underhandling mellom landene, og vi vilde ikke være ganske svake i en slik forhandling om selve paktens formulering når vi stod fire makter sammen. Nogensomhelst frykt for at en slik avtale skulde dra oss inn i den storpolitiske strid er neppe begrunnet. Jeg frykter altså tvertimot for at den omstendighet at vi sier nei, lett kan dra oss inn i dette spill, ikke minst når vi vet hvor lett pressen har for å bruke sterke ord i storpolitiske spørsmål.

Alle kjenner Danmarks stilling, og resultatet blir altså nu at Danmark alene avslutter en slik traktat. Mon ikke vi ved det bidrar, ikke til å lette Danmarks stilling, men til å vanskeliggjøre den. Det er mulig at Danmark ved å svare ja kan sikre sig et bedre forhold til Tyskland; men til gjengjeld kan - så sterk motsetningen er - forholdet for Danmarks vedkommende til den annen part bli vanskelig. Jeg så allerede igår i "Politiken" gjengitt en uttalelse fra "Daily Mail" som sier, at når Danmark går den vei, så vil det si at Danmark binder sine leveranser til Tyskland, blir så avhengig av Tyskland at det i høi grad nødvendiggjør for England å stimulere sin selvhjelp slik at det kan undvære Danmark. En slik plasering av den ene av de fire nordiske stater på den tyske side og av de tre andre på den annen side vil ikke alene svekke det samhold som vi har tillagt så megen vekt, men det vil i virkeligheten vis-a-vis disse store grupper som vi ønsker å stå utenfor, forrykke begge parters stilling. Vi blir tross smukke ord uvegerlig gruppert på den engelske side, Danmark uvegerlig på den tyske side. Jeg tror ikke dette er en gunstig utvikling, og jeg kan ikke frigjøre mig for den tro at det hadde vært mulig å finne en annen løsning. Jeg gav denne tanke en bestemt form i utenrikskomiteens møte, idet jeg tok op spørsmålet om der ikke i den nye utenriksminister- konferanse som den gang enda var påtenkt, kunde tas op et grunnlag for fortsatte forhandlinger som gikk ut på følgende:

"Under henvisning til de nordiske rikers gjentagne ganger uttalte vilje til å holde sig utenfor enhver maktgruppering og mulige krigerske forviklinger mellom andre land og til på enhver tid å iaktta en strengt objektiv nøytralitet, kunngjør de nordiske regjeringer - i anledning av den tyske forespørsel

- for alle europeiske stater og U.S., at de er villig til å slutte ikke-angrepspakter med de stater som måtte ønske det, gående ut på gjensidig forpliktelse til ikke under nogen omstendighet med vold å angripe eller delta i sådanne angrep mot hverandre.

De nordiske regjeringer har intet imot at en slik pakt også omfatter gjensidig forpliktelse til å la enhver tvist som måtte opstå mellom de paktsluttende land avgjøre ved voldgift, hvis den ikke har kunnet oppjøres ved venskapelige forhandlinger."

Et grunnlag som dette, som snudde den ensidige tyske henvendelse om til en henvendelse fra vår side til alle land, tror jeg kunde ha ført frem, og jeg tror en slik henvendelse vilde hatt sin betydning; jeg tror den vilde hatt sin internasjonale betydning som en fredsappel fra alle de nordiske land til verden: Javel, vi har fått en henstilling fra Tyskland om å slutte ikke-angrepspakt - vi er villig til å slutte ikke-angrepspakt med alle land! Det vilde hatt den fordel at det ikke på nogen måte hadde kunnet utnyttets som en gestus eller et skritt som tydet på sympati med den ene og mindre sympati med den annen. Og det vilde også hatt den fordel at det ikke vilde kunne tydes slik som det nu - tross alle smukke ord - lett kan tydes, at det ene av disse fire land viser i sin handlemåte mer sympati for den ene gruppe, mens de tre andre viser mer sympati for den annen.

Jeg har ut fra mitt syn, og fordi jeg tillegger dette sådan stor vekt, ikke kunnet undlate også her i Stortinget å fremkomme med disse betraktninger; jeg vil at de skal komme frem i samlet storting. Men jeg vet godt at slik som situasjonen har utviklet sig - jeg kan gjerne si: fra vi sist hadde utenrikskomitemøte, og til idag - er en aksjon fra Norges side umulig, fordi Sverige så fast og sterkt har bundet sig til den opfatning som man der har gjort gjeldende. Man påberoper sig i Sverige den svenske opinion, som man tildels her i Norge påberoper sig den norske opinion; men jeg tror nok at opinionen både i Sverige og i Norge i nokså høi grad har vært veiledet av det ønske som regjeringene har hatt i denne retning. Dermed er imidlertid lite eller intet å gjøre. Jeg vil uttale håpet om at det svar som nu blir gitt, blir formet så sterkt overensstemmende, det ene med det annet, som overhodet mulig. Jeg forstår også utenriksministeren slik at svarets form vil bli nærmere drøftet mellom alle fire land. Og det er jo alltid noget.

Der er kanskje de som på grunnlag av mine betraktninger vil spørre, om jeg vilde at Norge skulde gå sammen med Danmark, slik som situasjonen nu utviklet slik. Til det må jeg - jeg kan gjerne si selvfølgelig - svare absolutt nei, det lot sig ikke gjøre. For mens Danmarks særstilling naturligvis kan forklares ut fra det naboskap som utenriksministeren snakket om, de geografiske forhold og meget, meget annet, så kunde en særstilling for vårt vedkommende overhodet ikke forklares, så jeg skjønner godt at det ikke lar sig gjøre. Hvad jeg beklager, er at man ikke har lagt ganske annen vilje i - ja, jeg kunde gjerne si: ganske annen evne inn på - å søke å nå til en felles løsning som vilde gitt uttrykk for, ikke alene at vi fremdeles stod sammen i Norden i vårt almindelige utenrikspolitiske syn

på nøytralitet og objektivitet, men at vi stod sammen om det som alltid har vært vårt ønske: at vi vil holde oss helt utenfor begge maktgrupper. Og når man nu tror at vi på denne måte gir uttrykk for det, så frykter jeg det vil vise sig at vi blir skuffet.

Statsråd Koht: Eg er einig med hr. Mowinckel i ein ting; det er det at den endskapan som denne saka har kome til, ikkje er den aller beste vi kunde ynskja. Løysinga kunde kanskje ha vore betre, det er mogleg; men eg trur at det ligg i sjølve situasjonen at vi ikkje fekk ho annarleis enn vi gjorde. Og eg trur at situasjonen i dette stykket er sterkare enn mennene. Um det so hadde vore ein annan utanriksminister som hadde sete i Stockholm og skulde ført desse forhandlingane med dei andre utanriksministrane, kjenner eg meg ikkje trygg på - det må eg diverre vedgå - at resultatet kunde ha vorte annarleis. Hr. Mowinckel meiner at det var eit misgrep der burte at vi frå svensk og frå norsk side møtte med oppgjorde standpunkt, soleis at vi ikkje tok opp for ålvor ei dryfting om det endemålet å koma fram til eit sams svar, eit sams standpunkt, for alle dei nordiske landa. Eg har i utanriksnemnda like eins som eg har gjort her, fortalt um det som var endskapan på Stockholmsmøtet, men eg har sjølv sagt ikkje gjeve meg til å fortelja um dei forhandlingane som gjekk fyre seg der heile dagen. Det hadde inga interesse i samanheng med sjølve det resultatet som låg fyre. Og at vi ikkje streva med og arbeidde med å få eit sams standpunkt, det er ein heilt urett tanke som hr. Mowinckel har gjort seg. Men det viste seg svært snart at det svenske og det danske standpunktet stod sterkt mot einannan, og dei vilde då baa tvo, både frå Sverige og frå Danmark - og Finnland fylgde med Sverige - gjerne at den andre parten skulde koma over. Eg for min part skyna at det var uråd, og difor freista eg midla millom desse standpunkta. Det standpunktet som eg kom med dit burt, var dette, at vi i den norske regjeringa helst vilde sleppa for denne traktaten. Det hadde eg gjort greie for i utanriksnemnda på fyrehand, og eg trur at det var nokso stor semje om det standpunkt at vi vilde helst sleppa for avtalen. Men det kunde koma vilkår soleis at vi kunde bli drivne til å gå med, og eit av vilkåra var at dei andre nordiske landa gjekk med. Det vilkåret fann vi ikkje i Stockholm.

Um det framlegget som hr. Mowinckel nemner her, og som han trur vilde ha ført fram, må eg få lov til å segja at eg trur ikkje det hadde ført fram; til det høyrde eg altfor mykje av svensk argumentering. Eg vil då her nemna det som frå svensk side var eit hovudargument, som vi ikkje har nytta her i landet, men som vog svært sterkt for svenskane i denne samanhengen, og det var at all svensk historisk tradisjon - det vart sterkt understreka - går ut på at integriteten og sjølvstendet åt eit land ikkje er emne for internasjonale traktatar. Det standpunktet stod Sverige so avgjort på. Eg trur nok hr. Mowinckel tek heilt i miss når han meiner at den opinionen som kom fram i norske og svenske blad, var påverka frå regjeringane. Regjeringane hadde ikkje på nokon måte, korkje i Sverige eller her, gjort nokon freistnad på å skapa den opinionen. Norske blad av alle parti hadde havt stykke um dette fyrr eg endå hadde havt møte med pressa og hadde sett ho

inn i kva som låg fyre, kva som hadde gått fyre seg, kva som var dryft med dei andre landa. Eg vil minna um at vi hadde då dryft spursmålet i åtte dagar millom regjeringane fyrr sjølve møtet i Stockholm vart halde. Eg trur nok at ein torer segja at det som kunde bli gjort for å skapa eit sams standpunkt, det var gjort.

Det er klårt, som hr. Mowinckel segjer, at det at vi segjer nei takk - eg strekar under ordet takk - til det tyske tilbodet, kann bli nytta ut, og vil bli nytta ut av sume blad til å binda oss fast til det eine eller det andre storpolitiske standpunktet. Plent det same gjeld um vi svarar ja; det er plent det same, vi blir nytta ut frå baa sidor. Det er det uheppelege med dette tilbodet, når det fyrst har kome, at det driv oss mot vår vilje soleis at partane nyttar oss ut. Hr. Mowinckel citerte det som vart skrive i britiske blad um kommunikeet, um pressemeldinga frå utanriksministermøtet i Stockholm, um korleis den meldinga vart umtydd og utlagd, soleis at vi dermed reiste oss mot det nazistiske diktaturet. Dersom hr. Mowinckel hadde lese med same umhug dei tyske blada, vilde han ha funne at dei tok det nøytralitetsstandpunktet som vi her i Noreg hadde, til inntekt for seg, dei såg på det heilt motsett. Soleis kann det bli gjort av baa partar, det kann vi ikkje verja oss imot. Men vi kann i det minste på vår side gjera alt det vi kann for å få regjeringane på alle sidor - eller på baa sidor, um ein vil segja det so - til å skyna vårt standpunkt, og det kann vel kanskje ha sitt verde.

Dei innkasta som hr. Mowinckel hadde mot sjølve det standpunktet som vi er komne til her i vårt land, og vårt land i hop med Sverige og Finland, treng eg ikkje no gå nærare inn på her, for dei dryfte eg alle i hop i det fyrste innlegget mitt; men eg trur ikkje det er turvande å måla upp skremslor som er endå større enn dei som vi møter frå sjølve det landet som vi forhandlar med.

Lykke: Efter det siste møte vi hadde i den utvidede utenrikskomite, foreligger jo kun det at utenriksministeren idag har referert gangen i det svar som han og de andre nordiske land - utenom Danmark - vil gi på Tysklands forespørsel. Det er naturligvis slik at vi alle beklager at Danmark på denne måte må gå sin egen vei, men jo mer man tenker over dette, jo mere naturlig faller det jo at så må det være i dette tilfelle. Jeg kan ikkje skjønne at det på nogen måte skal bryte det gode forhold mellem de nordiske land at de nordiske land følger det som er naturlig for de enkelte land i den foreliggende sak. Så spør man: Men hvorfor skulde ikke vi gå med på den tyske elskverdighet og gå inn på en non-aggressionstraktat? Det som ligger bak her - det er jo sagt før - er jo president Roosevelt's henvendelse og vi skylder jo i grunnen ikke Roosevelt nogen særlig takk for dette som han har bragt de nordiske stater op i. Bortsett fra at jeg synes det er ganske umulig å skille lag med Sverige og Finland, vil jeg meget nødig ha en sådan traktat som dette med Tyskland. Og hvorfor ikke? Fordi den tilføielse som vilde komme, dette om forbud mot hjelp til en tredje makt, som vi kjenner til, vil alltid bli gjenstand for fortolkning, og man vet at er det noget som kan fortolkes, så er det alltid den sterkeste som

fortolker det sådan som det skal være; og da tror jeg nok at vi kan oppleve at det som vi kanskje idag ser som en forholdsvis uskyldig bestemmelse, kan vende sig mot oss og bli en overmåde farlig bestemmelse. Det om hvorvidt Tyskland kan benytte en slik traktat til å øve et press på den norske regjering med hensyn til en åndelig nøytralitet, som utenriksministeren betegnet det, skal jeg ikke uttale mig om. Der er kommet til orde delte meninger om det. Jeg er nærmest tilbøielig til å tro at det vilde bli gjort. Men det tilfelle hvor en slik traktat vilde være riktig farlig, vilde være hvis det kom til et krigsutbrudd mellom de to maktgrupper. Hvordan vil det bli utlagt fra tysk side når vi kjemper for livet, for vår eksistens, med vår handelsflåte? Vil ikke det være å hjelpe en tredje makt? Ubetinget. En kyniker vil kanskje si at en slik traktat har ingen verdi ved et krigsutbrudd; men det var jo det vi tenkte at den skulde ha. Den skulde by en viss sikkerhet for oss. Jeg innrømmer at jeg har næret de samme betenkeligheter som hr. Mowinckel, de nemlig at Tyskland, når det først har gjort dette tilbud til de nordiske land og får avslag, da vil reagere på en måte som kan bli overmåde ubehagelig for oss på mange måter; men jeg kan allikevel ikke skjønne at vi har annet å gjøre idag enn å følge den linje som utenriksministeren har antydnet: på en høflig måte å si at Norge, som vil være utenfor enhver strid, som vil være nøytralt, ikke ønsker å inngå den slags avtaler. Det må være det riktige standpunkt her.

Hr. Mowinckel refererte et forslag, som han også nevnte i utenrikskomiteen, og som i og for sig selvfølgelig har meget for sig, dette at man sier åpent til allverden at vi er villige til å slutte en pakt med alle land. Men aber'en, drawback'en ved hr. Mowinckels forslag er jo det at han selvsagt går ut fra at Norge alene kan ikke gjøre en sådan gest. Hr. Mowinckels forslag sier derfor uttrykkelig "de nordiske land". Hr. Mowinckel sa selv at hans forslag nu ikke lenger er aktuelt, efter den stilling saken er kommet i, og der er jeg enig med hr. Mowinckel. Jeg tror vi får ta de ubehageligheter som måtte følge av et avslag. Jeg kan ikke si annet enn at jeg for min del må erklære mig enig i den linje utenriksministeren har valgt. Jeg beklager, som jeg begynte med, overmåde meget at de nordiske land ikke her kan stå sammen, men det er, således som det ligger an, ikke å vente at det kan skje.

Sundby: Jeg hadde dessverre ikke anledning til å være med i det siste møte i den utvidede utenrikskomite, da denne sak blev drøftet, men jeg var tilstede ved det forrige møte, som jo på en måte skulde være rådgivende for vår utenriksminister før han reiste til Stockholm. Den uttalelse jeg da lot falle, konkluderte med at jeg tilrådet at vi måtte være varsomme med uten videre å avslå dette tyske tilbud, videre at vi burde søke en føling med vestmaktene, og videre at vi iallfall burde forsøke å arbeide på å få flersidige traktater både med vestmaktene og andre land for om mulig å opnå en lignende stilling som den Sveits har opnådd. Selv om ikke Sveits føler sig trygg ved det, så er den dog adskillig verd, en slik tradisjon som Sveits derigjennem har opnådd som nøytral til alle sider.

Nuvel, vi har nu resultatet for oss. Saken er avgjort, såvidt vi kan forstå. Jeg kan ikke nettop si at jeg har inntrykk av at det er det samme som å være varsom, at det er gjort så raskt, og at det er gjort uten å forelegge spørsmålet for Stortinget, endog uten å forelegge det påny for den utvidede utenrikskomite, hvor det falt nokså mange sterke uttalelser fra fremtredende menn i retning av iallfall ikke å gå for raskt på å avslå dette tyske tilbud, til og med fra fremtredende menn innen arbeiderpartiet. Nu, det er forståelig at vi ikke godt kan gå nogen annen vei enn Sverige og Finnland i dette tilfelle, men det jeg heller ikke føler mig trygg på - jeg har ikke sett nogen uttalelse i den retning iallfall - er at det har vært forsøkt av vår utenriksminister å lede det hele inn i en annen bane, slik at det ikke blev et så raskt og øieblikkelig avslag, og slik at man ikke også forsøkte andre veier. At det ikke er forsøkt, er det jeg eventuelt kan ha å klage over. Såvidt jeg forstår, er det ikke forsøkt nogen føling med vestmaktene. Hvorfor er ikke det skjedd? Jeg er klar over at vi heller ikke her kunde stå alene, men er det forsøkt å få de andre nordiske land med på det? Det måtte naturligvis ikke gjøres offisielt overfor vestmaktene, men det kunde dog vel ikke være helt unaturlig nu på bakgrunn av Roosevelts henvendelse at man forsøkte en slik linje med allsidige traktater, således at det blev helt klart, at vi står nøitrale til alle sider og vil være nøitrale. En ensidig avtale med Tyskland her, er iallfall jeg enig i vil være ytterst uheldig. Men uten at det er så lett å si at det kunde være mulig, mener jeg iallfall at det burde vært forsøkt å få til allsidige avtaler som de hr. Mowinckel har vært inne på.

Derimot tror jeg nok ikke det kan gå an uten videre å gi et svar som det hr. Mowinckel har antydnet, å gå med på traktaten med Tyskland og så vente på at de andre makter skal være villige til lignende ikke-angrepspakter overfor oss siden.

Nu er det altså ikke noget å gjøre ved saken. Så langt som det er kommet, kan naturligvis ikke Stortinget ta avstand fra utenriksministeren, men jeg har villet gi uttrykk også jeg for min beklagelse over at det er handlet noget for raskt, og for at man dog kunde ha ventet til saken hadde vært forelagt for Stortinget, før man gikk så langt at man forelegger den her som i virkeligheten avgjort og uten at man har anledning til å ta noget annet standpunkt.

Støstad: Jeg er enig med dem som tidligere har hatt ordet, når de har sagt at dette er en vanskelig sak for oss å ta stilling til, fordi at den stilling vi tar - hvordan den enn kan bli - kan misbrukes av dem som har interesse av å misbruke den. Vi blir derfor nødt til, når vi avgjør dette spørsmål, å se bort fra hvordan vår stilling kan bli utnyttet av de forskjellige parter, vi får ta vår stilling efter de overveielser og efter de fakta som foreligger, og vi får finne frem til det resultat som vi mener tjener vårt land best i den stilling vi står.

Det blev av den siste ærede taler hr. Sundby nu sagt, at Stortinget så å si var satt i en tvangssituasjon. Intet kan være mere uriktig enn det. Da dette tilbud fra Tyskland kom, blev det av utenriksministeren forelagt den utvidede

utenrikskomite, hvor tilbudet blev drøftet efter utenriksministerens redegjørelse, og den utvidede komite kom til det resultat, at før utenriksministermøtet i Stockholm hadde vært, var det ikke mulig for oss her å ta endelig stilling til spørsmålet. Utenriksministeren fikk heller ikke noget direktiv da han reiste til utenriksmøtet i Stockholm. Han hørte nok på uttalelsene i komiteen at det var noget delte meninger - alle var visstnok enige om at det vilde vært aller best hvis ikke et slikt tilbud hadde foreligget - men jeg tror nok man kan si at alle, eller i ethvertfall de fleste, uttalelser som falt dengang, gikk i favør av det resultat som utenriksmøtet i Stockholm kom til, idet vi allerede dengang var klar over at det vilde være meget vanskelig for Danmark å avslå et tilbud fra Tyskland om en ikke-angrepspakt, mens det for de andre nordiske land ikke vilde være den samme risiko og den samme vanskelighet. Det blev, da utenriksministeren hadde vært i Stockholm, holdt et nytt møte i den utvidede utenrikskomite, og man drøftet tingen efter det resultat som forelå fra Stockholmsmøtet, hvor det var bragt så nogenlunde på det rene at Danmark kom til å svare ja, mens Sverige og Finnland absolutt kom til å si nei. Det blev sagt såpass tydelig fra i møtet av utenriksministeren at enhver som vilde forstå det, måtte skjønne at Sverige faktisk hadde tatt sin stilling, og at Finnland fulgte Sverige, og da blev naturligvis spørsmålet for oss: Skal vi følge Danmark, eller skal vi følge Sverige og Finnland? Det blev i møtet av hr. Mowinckel fremkastet den tanke om de skandinaviske land skulde innby alle land til en ikke-angrepsavtale som omfattet ikke bare Tyskland, men alle europeiske land og Amerika. Dette er jo falt bort nu, så det er ikke nødvendig å si mere om det. Personlig tror jeg at den tanke er nokså vanskelig å realisere, og jeg kan ikke se det på annen måte enn at det vilde se litt eiendommelig ut at vi, de små nasjoner i Norden, med den store gest som det vil være, skulde innby hele verden til ikke-angrepsavtaler. Men det får nu være som det vil med det. På dette siste møte blev det, som jeg sa, oplyst om at Danmark efter all sannsynlighet kommer til å svare ja og Sverige og Finnland nei, og jeg tror nok også at de fleste innen komiteen var klar over, at da måtte vår stilling bli å følge Sverige og Finnland. Men vi var også klar over at før Regjeringen sendte sitt svar, skulde saken forelegges Stortinget. Derfor er det uriktig å si at Stortinget ikke har fått anledning til å uttale sig. Det har idag anledning til å ta den stilling til dette spørsmål som det efter moden overveielse mener er den riktige, selv om den stilling skulde være en annen enn den som utenriksministeren er kommet til i sin redegjørelse. Ingenting kan hindre Stortinget i å si sin mening om spørsmålet, og det er vel vanskelig å forelegge saken på nogen annen måte enn slik som den er forelagt, så den bebreidelsen tror jeg har svært lite for sig, hvis det var ment som en bebreidelse likeoverfor den måten saken er fremmet på.

Hvad realiteten angår, er jeg enig med utenriksministeren og med hr. Lykke i de grunner de har lagt frem for at vi ikke kan svare ja på et slikt tilbud fra Tyskland. Jeg er, i motsetning til hr. Mowinckel, bange for at om vi fikk en slik avtale med Tyskland, vilde det måtte føre til at Tyskland ved

alle anledninger forsøkte sig på å øve en viss kontroll med vår presse. Når vi vet hvor prippen Tyskland er med hensyn til hvad pressen skriver, er det ganske gitt at efterat vi hadde inngått en slik avtale, vilde tyskerne bli ennu mer pripne, og de vilde kanskje i ly av avtalen finne et slags grunnlag for å øve et ennu sterkere press enn de har gjort tidligere.

Nu kan man naturligvis si at hvis vi skal inngå en avtale, må det komme til forhandlinger, hvor vi kan komme med våre synsmåter, og hvor vi kan ta de forbehold vi anser nødvendige. Det spørsmål var også reist i den utvidede utenrikskomite om en slik forhandling kunde føre til en traktat som sikret oss på alle områder. Der blev det sterkt fremhevet at hvis man svarte at man er villig til å forhandle kunde man lett komme til det tidspunkt under forhandlingene da meningene stod så sterkt mot hverandre at man måtte bryte forhandlingene, og det var flere av oss som mente at da stod vi i en langt vanskeligere stilling overfor Tyskland enn om vi nu på en høflig måte sier at vi anser stillingen slik at vi ikke behøver nogen ikke-angrepspakt med dere. Jeg tror fremdeles at man vilde stå svakt hvis man innlot sig på forhandlinger og så kom til et punkt i forhandlingene hvor uenigheten var så stor at det var vanskelig å komme frem, og at vi da måtte si nei. Da stod vi efter min mening i en uhyre vanskelig stilling. Anderledes synes jeg det er når vi, på den måte utenriksministeren her har nevnt, sier til Tyskland at vi har svart på at vi ikke anser oss truet av Tyskland, og vi anser det helt unødvendig å ha en slik avtale. Da har jeg vanskelig for å skjønne at Tyskland med rette kan opfatte det som et avslag som det behøver å bli fornærmet over.

Det er beklaget - og deri er jeg enig - at ikke de nordiske land har kunnet optre på en felles linje i dette spørsmål. Vi har kanskje nogen hver ved forskjellige leiligheter fremhevet styrken og betydningen av et skandinavisk samarbeide, og det er naturligvis bedrøvelig, når vi kommer op i en utenrikspolitisk situasjon hvor en henvendelse rettes til samtlige skandinaviske land, at vi da skal komme i den stilling at vi ikke kan gi et felles svar. Men at det skulde bety et brudd på det skandinaviske samarbeide, om Danmark i et tilfelle som dette på grunn av sin geografiske stilling finner det klokt å svare ja, og vi på grunn av vår stilling finner det klokt å svare nei, kan ikke jeg skjønne. Jeg kan ikke skjønne at det egentlig skulde forårsake nogen avbrytelse av eller noget skår i det samarbeide som er nødvendig for de nordiske statene. Tvert imot kan vel sikkert det synspunkt hevdes at når det gjelder den slags spørsmål, hevder de nordiske stater rent reelle synsmåter, som for ett land fører til ett resultat, mens de for andre fører til et annet resultat. Jeg tror derfor det er klokt av oss å svare slik som Regjeringen mener det bør svares, at vi ikke går inn på denne avtalen. Jeg kan ikke skjønne at vi for vår del skulde komme i nogen ugunstigere stilling like overfor Tyskland om vi gjør det.

På den annen side må vi naturligvis også i et tilfelle som dette spørre oss selv hvordan vår stilling til den annen maktgruppe vil bli hvis vi går med på en slik avtale med Tyskland, og denne annen maktgruppe kanskje finner at vi dermed har tatt et skritt som ikke er helt nøytralt like overfor dem. Vi må også overveie den side av saken, og det er vel riktig,

som hr. Mowinckel uttrykte det i et møte i den utvidede utenrikskomite, at kommer det til vanskeligheter eller krig, da er vår stilling på forhånd gitt - det er gitt på hvilken side vi må være, og da å stille sig slik at de som vi måtte komme til å stå sammen med, kanskje på forhånd kan få en viss mistanke om at vi holder alle utveier åpne, kan være noget farlig.

Alt i alt tror jeg det er riktig, det som Regjeringen her er kommet til, men jeg vil sterkt understreke at det må ikke ha til resultat at det blir noget som helst skår i det samarbeide som er nødvendig mellom de nordiske stater. Og jeg føler mig ganske sikker på at svarene fra Danmark, fra Sverige og Finnland og Norge kan gis på en slik måte at det ikke på noget punkt vil skade Danmarks interesser. Jeg føler mig også sikker på at Danmark selv vil forstå den stilling vi inntar.

Sven Nielsen: Det er ingen gitt idag å vite hvad der i lengden vil vise sig å være det klokeste, enten å gå med på dette tilbud fra Tyskland eller å avslå det. Men efter den redegjørelse vi idag har hørt fra utenriksministeren, er det jo avgjort hvordan vår stilling må være. Det er full samstemmighet, såvidt jeg forstår, iallfall i utenrikskomiteen og formentlig også her i Stortinget, om at vi må gå den samme vei som Sverige og Finnland i dette tilfelle, og avslå tilbudet. Det er naturligvis også den greieste og mest tiltalende måte å komme fra denne affæren på, å si: vi vil ikke, vi vil stå helt fritt. Men det er et spørsmål, alle ting og forhold tatt i betraktning, også forholdet til det nordiske samarbeide, om det i lengden vil vise sig å være den klokeste politikk. Det kan herske forskjellige meninger om dette. Det har dratt lenge ut før man er kommet til et resultat med hensyn til hvad man vil svare. Ja, selv Sverige, som synes å være mest opsatt på å gi et avslag, har dog nølet lenge og tilsynelatende betenkt sig vel, før det tar et slikt skritt.

Men la oss se på de nordiske lands stilling. At Sverige og Finnland er de som har lettest for å gi et avslag, synes jeg er nokså naturlig, de er nemlig i den lykkelige stilling at de kan tillate sig ønskelige friheter selv like overfor en stormakt. Jeg er opmerksom på Sveriges geografiske og økonomiske stilling til Tyskland, den er ikke lett; men Sverige, og Finnland med, står idag så sterkt rustet at selv en stormakt vil betenke sig lenge på å krenke deres nøytralitet. Danmark har praktisk talt ikke noget valg, det er forklart før, og Norge står heller ikke ganske i samme stilling som Sverige og Finnland, dessverre. Vi har ikke den faste grunn å stå på som et sterkt nøytralitetsvern gir, hverken i forholdet til Tyskland eller til andre stormakter, vi må i en kommende krig føre den samme balansepolitikk som vi førte siste gang, og vi må gjøre vårt ytterste for ikke å fornærme nogen av partene. Her er ikke tale om nogen eftergivenhet eller noget kneskjelv, her er tale om klok eller uklok politikk. Jeg nevner dette spesielt for dem som gjerne vil at vi skal føre det store ord ved mange leiligheter, men som ikke vil være med på å yde de ofre som er nødvendige for å gi våre ord vekt. I det spørsmål som er aktuelt her idag, må vi som jeg nevnte, og som andre tidligere har nevnt, følge Sverige og Finnland, og vi får håbe at det

standpunkt er riktig som de er kommet til, som forutsetningsvis burde ha den beste oversikt over og den beste innsikt i disse forhold. Men det er et gammelt ord som sier: kloke høns verper også ute.

Det ligger nær å resonnerer: Hva har Hitler egentlig ment med dette tilbudet? Overenskomster med denne herre har ikke vært særlig lykkebringende for dem som hittil har sluttet overenskomster med ham. Det er et gammelt ord som sier at "jeg frykter danaerne, også når de bringer gaver", og det ord kan i sannhet benyttes om politiske gaver fra den kant, så noget særlig attråverdig kan det neppe være å slutte nogen slags pakt med Tyskland idag, man kan ikke vite hva selv en så uskyldig ting som en ikke-angrepspakt kan bli benyttet til. Men vi skal være opmerksom på at foranledningen til dette tilbud - det har vært fremholdt av nesten alle som før har hatt ordet - er Rooseveltts velmente men ikke like vellykkede budskap. Og hva er det nu Hitler har gjort? Jo, han har etterkommet den anmodning som Roosevelt rettet til ham, og når nu vi gir et avslag, kan han med rette si: Ja, der kan man se, selv disse stater, som etter Rooseveltts utsagn skulde føle sig truet, de sier: Vi er så sikre på Tysklands fredelige hensikter at vi behøver ingen som helst forsikring om det. Og det tør hende at nettop et avslag er ønskelig for Hitler, også av andre grunner. Men det kan også tenkes at han vil motta et avslag som en fornærmelse, og vil han det, så pleier han ha nokså lett for å finne noget å henge hatten på. Vi vet ingenting idag om hvordan Tyskland vil stille sig til aksept eller til avslag.

Men - og det var igrunnen derfor jeg forlangte ordet - det synes jeg vi burde ha visst noget om. Det vilde ha vært naturlig om våre sendemenn i Berlin, i London og i Paris, straks de fikk rede på denne situasjon søkte å bli orientert om hvordan regjeringene på de respektive steder måtte antas å ville reagere, om vi avslo eller om vi aksepterte tilbudet fra Tyskland om en ikke-angrepspakt. Jeg synes det er av ganske vesentlig betydning å vite både hvordan Tyskland vil reagere og hvordan vestmaktene vil reagere, det er nesten avgjørende for hvordan vi skulde stille oss til dette spørsmål. Likedan synes jeg det hadde vært naturlig om våre sendemenn hadde fått rede på om vestmaktene i tilfelle også var villige til å inngå en lignende ikke-angrepspakt. Jeg vilde anse det for meget betenkelig å inngå en ikke-angrepspakt bare med den ene part. Den logiske følge av en ikke-angrepspakt med Tyskland måtte være at vi søkte en lignende ordning også med vestmaktene. Såvidt jeg forstår, har vi ikke hørt et eneste ord fra nogen av våre sendemenn, og det må jeg si har i høieste grad forbauset mig.

Nu, saken er avgjort, og vi får håpe at avgjørelsen er riktig. I virkeligheten spiller det vel heller ikke så stor rolle enten vi gjør det ene eller det annet. - Hvis en av partene i en eventuell stormaktskrig ser sin fordel i å krenke vår nøytralitet, så vil en traktat fra eller til ikke gjøre noget. Det er trist, men det er dessverre slik.

Statsråd Koht: Eg må ærleg vedgå at eg skynar ikkje kva hr. Sundby meinte når han sa at fyrr vi tok avgjerd i denne saka, måtte vi leggja ho fram for utanriksnemnda og Stortinget, og so

klaga over at det ikkje var gjort. Det er nett det som er gjort. Då vi hadde havt utanriksministermøtet i Stockholm og der fått klårt for oss kva standpunkt dei andre regjeringane stod på, var det fyrste eg gjorde med det same eg kom heim, å be um eit møte med utanriksnemnda. Hr. Sundby var ikkje der, det er so, men vi hadde møtet, og saka vart dryft. Det var den 9 mai eg var i Stockholm, den 11 mai um fyremiddagen hadde vi møtet i utanriksnemnda. I dag har vi møte i Stortinget, saka er lagt fram for Stortinget, og um hr. Sundby ynskjer det, har han fullt høve til å gjera framlegg um at Stortinget skal taka eit serskilt standpunkt som er i strid med det standpunktet som Regjeringa har teke. Det er fullt høve til det.

Då vi hadde saka fyre i utanriksnemnda sist, sa eg for min part at det svenske standpunktet var det å segja nei. Då var det at hr. Mowinckel reiste tvil um det og meinte at det kanskje kunde bli umgjort. Same kvelden, kvelden den 11 mai, ringde den danske utanriksministeren, dr. Munch, til meg og fortalde at han den same dagen hadde havt eit samråd med den svenske utanriksministeren, som var på gjennomreis i Kjøbenhavn, og hadde fått det fastslege at det svenske standpunktet var avgjort. Eg trur ikkje vi kunde gjera noko med det. Det er for so vidt ein tvangssituasjon som ligg fyre her i dag. Sverige og Danmark står på kvar si side. Hr. Mowinckel kann sjølv sagt meina at det kunde vi ha hindra. Eg trur det ikkje. Situasjonen er der i alle tilfelle.

Hr. Sundby klagar over at dette gjekk so fort. Ja, frå tysk side har det vore klagar noko over at det går noko for seint. Dei har bede um svar, spurt um dei ikkje no kunde få svaret, og dei har når dei spurde um dette, late oss forstå at det kunde vera ja eller nei, men at dei i det minste gjerne vilde ha svar. Skulde vi på fyrehand ha teke upp ei dryfting med andre land um vi kunde få avtalar av same slaget med dei - ja, då vilde det ha teke mykje lengre tid, det er heilt klårt. Og for min part vil eg segja, at når eg heilt prinsipielt stod på det standpunktet at det var best å sleppa for slike avtalar, måtte det då vera naturleg å tenkja, at når vi helst vilde sleppa det med Tyskland, skulde vi då ikkje av det at Tyskland baud oss, lata oss driva til å få slike avtalar med alle andre.

Det som er heilt klårt i det norske svaret som eg her har lese upp utkastet til, og som svarar i hovudlinone til det svaret som blir gjeve frå dei andre nordiske regjeringane, det er at nøytraliteten vår blir sterkt og klårt fastslegen, og det er då hovudsaka for oss. Eg skynar difor ikkje kvifor hr. Sven Nielsen av den grunn gjev seg til å vara mot å nytta store ord. Det er ikkje her tale um å nytta store ord. Det er vel svært spak politikk å segja at vi vil vera nøytrale, at vi ikkje vil upp i stormaktspolitikken. Hr. Sven Nielsen kann ikkje ha høyrte svært godt etter då eg tala, sidan han fortalde at han ikkje visste nokon ting um korleis Tyskland vilde taka eit avslag. Eg citerte det som var sagt frå tysk side, og eg kann her nemna mannen som sa det, dersom eg ikkje nemnde han i det fyrste innlegget - eg trur eg gjorde det. Det var understatssekretæren i det tyske utanriksdepartementet, d.v.s. næstemann etter utanriksministeren, som tydeleg sa frå um - eg citerte det - at dei på tysk side vilde ha full forståing for eit avslag, og eg

gav for min part dei politiske grunnane som tala for at dette var naturleg.

Eg sa òg ein annan ting i det fyrste innlegget mitt. Eg sa at det kanskje ikkje vilde vera vanskeleg for oss å overtyda vestmaktene, i det minste vestmaktregjeringane, um at vi, um vi hadde gått til den andre sida, likevel vilde halda uppe ein nøytralitetspolitikk. Når eg sa dette, bygde eg på opplysningar eg har frå London og Paris.

Moseid: Jeg tenker det går nokså mange representanter her i denne forsamling som det har gått mig ved å høre på denne debatt, at vi gripes av uhygge over å skulle ta det reelle ansvar for et overordentlig viktig utenrikspolitisk spørsmål, som vi får oss forelagt på fallrepet - når det endog er kommet så langt at et av utenrikskomiteens medlemmer, hr. Sven Nielsen, kan si at saken er avgjort. Det er i denne debatt fremholdt synsmåter som krysser hverandre ganske skarpt. Hadde det ikke vært rimelig å la Stortinget få anledning til å drøfte dette spørsmål før man gikk til andre land for å høre deres meninger? Er det ikke først og fremst et norsk spørsmål, dette, og er der ikke det norske Storting som har rett til å få sig forelagt og si sin mening først i et spørsmål som angår vårt eget land, og som i så høi grad kan komme til å bli avgjørende for vår stilling utenrikspolitisk under en utvikling ute i verden fremover mot et Ragnarok? Jeg skjønner ikke at det skal være nødvendig på denne måte å holde nasjonalforsamlingen utenfor disse forhandlinger inntil spørsmålet faktisk er avgjort. Hr. Støstad sa at Stortinget skulde få anledning til efter moden overveielse å ta sin stilling i dette spørsmål, og den ærede utenriksminister sa at Stortinget stod fritt og kunde ta et annet standpunkt enn Regjeringen om det så ønsket. Jeg tror sikkert at enhver vil være klar over at her er ikke tid til nogen moden overveielse for Stortingets medlemmer. Vi har overhodet ikke fått oss forelagt noget om dette spørsmål før muntlig nu i denne stund. Jeg tror også det vil være klart, at efter de forhandlinger Regjeringen har ført med de andre nordiske land, står ikke Stortinget lenger fritt. Det er vel riktig, hvad hr. Sven Nielsen sa. Hvis vi ikke vil komme op i utenrikspolitiske komplikasjoner og innenrikspolitisk strid om et utenrikspolitisk spørsmål, så er saken faktisk avgjort. Jeg tør ikke uttale nogen absolutt mening om hvad der er rett å gjøre i denne situasjon, efter det vi nu har hørt og med den korte samrådingstid som Stortingets medlemmer her får til å overveie hvad vi har hørt. Men vi forstår utmerket godt at der er sterke grunner som taler for at Stortinget hadde fått anledning til å drøfte dette på forhånd.

Hr. Støstad reiste det spørsmål, om vi skulde følge Danmark eller om vi skulde følge Sverige og Finnland. Det er ikke det spørsmål som skal reises først. Spørsmålet er: Hvad er norsk interesse her? Og det er det som skulde være klarlagt i samarbeid mellem Regjeringen og Stortinget før man gikk til andre land og avesket dem deres mening. Personlig er jeg klar over at det er en stor verdi for Norge å kunne samarbeide med de nordiske land. Men, som jeg har uttalt det tidligere i denne forsamling, vil jeg understreke igjen, at det er nordisk

samarbeid vi skal ha på grunnlag av felles interesser og felles syn, ikke nordisk samrøring - det har vi hatt nok av før.

Til slutt vil jeg si at det etter min mening vil være av overordentlig stor betydning, hvorledes svaret fra vårt land vil bli tolket i vår egen presse, av våre egne politikere rundt det hele land; og jeg vil henstille til utenriksministeren og til Stortingets president å gjøre hvad der kan gjøres i dette møte overfor pressens representanter forat det grunnlag som Regjeringen har bygget op for sitt svar - og som efter min mening Stortinget ikke uten stor fare kan røre noget ved i særlig grad - også blir lagt til grunn for de kommentarer som pressen kommer til å gi i anledning av dette svar. Hvis vi nemlig her skal optre på samme måte som her er optrådt i andre utenrikspolitiske spørsmål tidligere, vil det være grunn til å frykte for at vår egen optreden i høi grad bringer vårt land i faresonen.

Anderssen-Rysst: Jeg kan ikke medgi at der er grunn til å rette bebreidelser eller kritikk overfor fremgangsmåten ved behandlingen av denne sak. Såvidt jeg vet, blev utenrikskomiteens formann - hr. Hambro var her da - orientert av den ærede utenriksminister med en gang, da spørsmålet om eller antydningen om denne avtale forelå, og den utvidede utenrikskomite blev da umiddelbart innkalt til møte for å behandle spørsmålet. I den utvidede utenrikskomite redegjorde utenriksministeren for saken, og der utspandt sig en debatt om spørsmålet, som det blev optatt stenografisk referat av. De aller fleste var, såvidt jeg husker, klar over at det var meget ønskelig at den ærede utenriksminister fikk orientert sig hos de øvrige nordiske lands utenriksministre, og at der kom en felleskonferanse mellem utenriksministrene istand. Denne konferanse fant jo sted i Stockholm, og straks efterat den ærede utenriksminister var kommet tilbake, blev den utvidede utenrikskomite påny innkalt for å drøfte saken og de opplysninger som utenriksministeren hadde å gi. Allerede i det første møte i utenrikskomiteen blev spørsmålet om å orientere Stortinget reist, og i møte nr. 2, som jeg kaller det, blev det, i full overensstemmelse med Regjeringen, besluttet at Stortinget burde bli orientert i dette spørsmål på forhånd, før avgjørelsen var falt. Jeg tror det er gått frem helt ordinært og samvittighetsfullt i overensstemmelse med Stortingets reglement for den utvidede utenrikskomite, og som sagt, nogen bebreidelse i så måte synes jeg ikke det er riktig å rette overfor behandlingen og fremgangsmåten i dette spørsmål.

Jeg må angående sakens realitet få lov til å si at jeg tror det har vært nyttig, jeg tror det har vært gunstig, at vi har fått den tid på oss som vi ved disse forhandlinger fikk, til å tenke nærmere på spørsmålet. Vi fikk jo dette nokså plask på oss, og spørsmålet er - det innrømmer jo alle - ikke noget lett spørsmål, det er et meget vanskelig og komplisert spørsmål. Men i den tid vi har fått på oss, har det klarnet på forskjellige punkter, tror jeg man kan si. Ihvertfall er stillingen den for mitt vedkommende at jeg må si med hensyn til resultatet av de overveielser som har vært ført, at jeg er enig i det som nu foreligger. Det er forskjellige omstendigheter som har medført dette, f.eks. det som hr. Lykke var inne på, at det

skulde være en del av denne avtalen at vedkommende land skulde "in keiner Weise", blev det referert i utenrikskomiteen, "einer dritten Macht unterstützen" - man skulde ikke på nogen som helst måte understøtte en tredje makt. Hvordan denne bestemmelse kunde bli brukt i fremtiden, kanskje både i tide og utide, kan man gjøre sig op sine egne meninger om. Jeg tror at det resultat man er kommet til, og som, såvidt jeg forstår, en nokså enstemmig presseopinion her i landet, såvidt jeg har kunnet følge med iallfall, har hevdet, er det riktige resultat. Jeg er klar over at man kan si om den tyske utenrikspolitikk at den blir temperamentsfullt drevet, og at man kan nære en viss engstelse for hastige og uberegnete reaksjoner, men der foreligger jo enkelte vidnesbyrd om at man ikke skal være så engstelig for dette i denne forbindelse, og såvidt jeg forstår, har den tyske presse allerede diskontert et avslag fra norsk side på de premisser som foreligger, og den har diskontert det på en efter omstendighetene velvillig og forståelsesfull måte. Med hensyn til spørsmålet om reaksjoner i økonomisk henseende - det er jo det vi tenker på, det er jo det vi må tenke på - har man jo enkelte ting å holde sig til. Holland, som såvidt jeg forstår, inntar akkurat samme stilling som vi når det gjelder en absolutt og ubetinget nøytralitet til alle sider, fikk tilbud om avtale - det var ikke en non-aggression-traktat, det var likefrem en garantiavtale, en garantipakt mellom Tyskland og Holland. Holland avslo under henvisning til sin absolutte nøytralitet, og såvidt jeg har kunnet følge med, blev dette akseptert uten nogen ubehageligheter eller vanskeligheter fra tysk side.

Det er riktig som enkelte talere har sagt her, at dette er en ubehagelig situasjon. Men vi må regne med at hvilken avgjørelse vi tok, vilde det melde sig ubehageligheter, og jeg er efter omhyggelig overveielse av dette spørsmål kommet til at det er riktig av oss å innta det standpunkt som vi nu gjør i forbindelse med Sverige og Finland. Danmark har, ut fra forståelige, kanskje nødvendige, grunner, funnet å måtte bryte den såkalte nordiske solidaritet. Den blev altså brudd ved den første påkjennning eller på den første korsvei, og jeg gad vite om det brudd ikke er så knyttet til de naturlige forhold at det var likeså godt det kom jo før jo heller.

Joh. Ludw. Mowinckel: Jeg vil gjerne både til hr. Lykke og til hr. Anderssen-Rysst si litt om dette med hjelp til en tredje makt. Jeg sa da jeg første gang hadde ordet, at jeg trodde at denne bestemmelse om forbud mot å hjelpe en tredje makt var bortfalt. Det oplyste utenriksministeren ikke var riktig. Men underhånden meddelte han mig at det jeg formodentlig siktet til, var at det nu var fortolket slik - og det kan komme inn i traktaten - at den bestemmelse kun gjaldt militære forhold vis-à-vis tredje makt, kun militær hjelp, og da er det ikke et urimelig forlangende i en ikke-angrepspakt. Men jeg er ikke i tvil om at også det kunde vi ha fått ordnet som vi vilde, for vi var ikke en ganske liten likegyldig forhandlingspart når vi stod fire stater sammen med hensyn til en slik ikke-angrepspakt. Man skulde ikke vært engstelig for det, vi skulde nok fått traktaten akkurat som vi vilde hatt den, man behøvde ikke å ha bekymring i så henseende. Hr.

Anderssen-Rysst sammenlignet med forholdet med Holland. Men der gjaldt det en garantiavtale, som han selv sa, og det er en veldig forskjell. Vi har nødigg villet ha garantier fra nogen annen makt, hverken fra Tyskland eller England. Vi var fryktelig redd, og det var Danmark også, for at England skulde ta oss med i disse sine automatiske garantiavtaler. Den slags garantier kan heller ikke sammenlignes med det som det her gjelder.

Hvad angår den klage som er reist mot Regjeringen for at dette spørsmål ikke er behandlet med den hensynsfullhet likeoverfor Stortinget som det burde vært behandlet med, er jeg ikke enig i den. Jeg synes ikke Regjeringen har kunnet handle anderledes. Rekkefølgen var, som også hr. Anderssen-Rysst sa: Spørsmålet blev først - og øieblikkelig - lagt frem i den utvidede utenrikskomite. Der var man enig om at det var umulig å si hvad vårt standpunkt burde bli, forinnen der var skjedd en forhåndsdrøftelse med de andre makter i det utenriksministermøte som skulde finne sted i Stockholm. Det gikk i denne forbindelse ikke an, som hr. Moseid synes å mene, å være som trollene og si at det og det vil og skal vi ha, og så møte frem i Stockholm. Det var jo håpløst. Det var nettop for å søke å finne et felles standpunkt at man møtte i Stockholm. Det jeg altså beklager, er at man i Stockholm ikke arbeidet med å søke å nå frem til et annet program, hvorom man kanskje kunde ha samlet sig. Så snart jeg så kommunikeet fra Stockholm, hvorav man øieblikkelig fikk følelsen av at til tross for at kommunikeet var enstemmig, vilde resultatet bli at det blev en særstilling for Danmark, tok jeg op spørsmålet om man ikke kanskje ennu kunde finne en utvei. Jeg trodde nemlig efter kommunikeet i Stockholm å ha forstått det slik at ennu var ikke alle dører lukket; det pekte nok i en bestemt retning, men det blev sagt at det var sannsynlig at det vilde bli ennu et utenriksministermøte. Da var det jeg på det annet møte i den utvidede utenrikskomite tok op som en positiv tanke en løsning som jeg mente, hvis vi ennu stod nogenlunde fritt, kanskje kunde føre frem, nemlig at man flyttet det over fra denne spesialdiskusjon om en avtale med Tyskland, til en felles erklæring fra alle de nordiske regjeringer om at vi ikke har noget imot å inngå en ikke-aggresjonsavtale med alle stater. Til å begynne med trodde jeg at dette var mulig. Jeg forlot i virkeligheten også det utenrikskomitemøte i den tro at det fremdeles var mulig. Og det hadde vært min tanke - hvilket kanskje vil vise hr. Moseid i hvilken grad jeg for min part trodde vi ennu stod fritt - på dette møte idag å fremsette et forslag til uttalelse fra Stortinget om at det sympatiserte med at spørsmålet blev tatt op igjen på en noget annen basis, med det håp å nå frem til en felles ordning. Det hadde vært mitt håp. Når jeg ikke har kunnet gjøre det, er det fordi at siden vi hadde det møte, er det igrunnen skjedd noget som viser at Sverige føler sig meget mer bundet, hvad også utenriksministeren har gitt uttrykk for her, og står meget mer stivnakket på det standpunkt det har inntatt, enn jeg trodde tilfellet var. Fredag var jeg i et selskap sammen med den danske minister - utenriksministeren var også der - og vi begynte å snakke litt om disse ting. Jeg forstod da på ham, at han ved den samtale han hadde hatt med sin utenriksminister,

Munch, var kommet til det resultat, som han meget beklaget og som utenriksminister Munch også meget beklaget, at spørsmålet i virkeligheten ikke lenger lot sig diskutere. Munch hadde nemlig talt med Sandler, som på vei til Genève hadde stoppet i København, og var da kommet til det resultat at det ikke lenger var nogen utvei. Vi får ta det som det faller. Sverige vilde gå sin egen vei, og at vi da var nødt til å følge, sier sig selv, eller er meget forståelig. Og da forstod jo jeg at ethvert forsøk på nu å prøve en aksjon fra norsk side, var håpløst. Når jeg allikevel tok dette frem idag, var det av to grunner. For det første, som jeg sa, fordi jeg syntes at Norge kanskje hadde tatt litt for sterkt forhåndsstandpunkt da det møtte i Stockholm, og dernest fordi jeg gjerne vilde gi uttrykk for mine tvil om at den løsning som var funnet, var den heldigste. Jeg tror nemlig ikke at det er den heldigste, hverken for Sverige, Finnland eller for oss. Jeg tror at det for alle de tre land hadde vært bedre om man hadde søkt en felles løsning, gjerne i den retning jeg har foreslått, eller i en annen. Men vi har jo ingen rett til å dømme om svensk utenrikspolitikk eller hvad de mener er det beste for sig, det vedkommer ikke oss. Det som er det beklagelige er at vi ved den tyngde som ligger i dette, er blitt nødt til å følge det svenske standpunkt, og at ingen annen utvei nu er mulig. Derfor står vi her idag i en tvangssituasjon. Men denne tvangssituasjon er i virkeligheten ikke skapt av Regjeringen, for den har ikke villet sette Stortinget utenfor, men den er skapt av selve utviklingens tyngde, av selve det standpunkt som Sverige her så bestemt har inntatt. Det er i virkeligheten forholdet. Og nogen bebreidelse for at her er vist manglende hensyn, synes jeg hører ingen steds hjemme slik som det er gått til. Dermed er jeg ferdig med dette.

Men for å slippe å ta ordet igjen, vil jeg stille et lite spørsmål til utenriksministeren om en beslektet ting. Jeg fikk et brev fra en meget fremtredende og interessert mann - utenriksministeren kan få vite hvem det er - og han skrev: "Jeg fant vedlagte artikkel i "Evening Standard" da jeg var i London for et par dager siden. Det som står om Norge gjorde mig skamfull på vårt lands vegne. Bør det ikke korrigeres?" Og det som stod om Norge i "Evening Standard", som jo er et meget stort og utbredt blad, er følgende - det var i anledning dette som var skjedd i Stockholm, kommuneet fra Stockholm:

"Norge, med et øie på Danmarks kolonier, manøvrerer for en stilling som i tilfelle av krig kan bringe det på demokratienes side. Det håber at Danmark vil bli tvunget mot sin vilje til å slutte sig til aksen, og så håber Norge å vinne de danske kolonier, Grønland og Færøyene, som uskyldighetens pris, og som den som hadde satt på den rette hest." - Jeg hadde jo sett dette før, og jeg vet jo årsaken til denne gemene journalistikk, den ligger jo dessverre i den gemenhet som gang på gang får uttrykk her i Norge. Man kan si så meget man vil at det som skrives f.eks. i et blad som "Ragnarok", det betyr ingenting, og vi vet at det betyr ingenting, men så rykker en hel del gode navn frem og så å si endosserer pøbelaktigheten. Og det misforståes både i Danmark og i utlandet, og tjener i høi grad til å skade vår stilling som nøytralt land. Dette at vi i en så vanskelig tid for verden og Norden gir inntrykk av

at vi vil forsøke å fiske i rørte vanne, til skade for Danmark, det er likefrem oprørende, det er, som denne mann skriver, slik at man må føle sig skamfull på landets vegne. Når denne mann spør: "Bør det ikke korrigeres?" - lar jeg det spørsmål gå videre. Jeg vil reise det spørsmål om ikke Colban i London har sendt en liten notis inn til dette blad? I så henseende skal jo våre legasjoner passe på og si fra at dette er grepet ut av luften og ingenting har med virkeligheten å gjøre. Og det er å beklage at den slags tarveligheter kan komme inn i et så ansett blad.

Sundby: Den ærede utenriksminister oppfattet tydeligvis mine uttalelser som en nokså sterk kritikk. Jeg brukte uttrykket: "det er det jeg har å beklage mig over". Nu brukte hr. Mowinckel det samme uttrykk. Han sa riktignok tilslutt at det var ingenting å bebreide utenriksministeren, og det kan jeg godt være enig i at vi skal ikke bruke et så sterkt uttrykk som "bebreide" i denne forbindelse. Jeg kan også være enig i at saken er helt riktig behandlet, som hr. Anderssen- Rysst utviklet, men allikevel blir det tilbake hos mig en følelse av at det ikke er riktig at vår utenriksminister har tatt et så bestemt standpunkt, som jeg forstår han har tatt, iallfall før Stortinget har hatt anledning til å si sitt ord. Da måtte vi jo i tilfelle desavouere vår utenriksminister, og det kan vi ikke gjøre i en sak som denne. Nu, det kan naturligvis sies at man ikke kan vente med å ta standpunkt, man må i et slikt møte som det i Stockholm ta et bestemt standpunkt og straks. Jeg kan ikke forstå at det er nødvendig. Jeg er enig med dem som har sagt at dette er en overmåte vanskelig sak, en av de vanskeligste vi har stått overfor i utenrikspolitisk henseende på lange tider, og da synes jeg nok man kunde ha gitt sig tid til f.eks. to utenriksministermøter, og at vår utenriksminister også kunde ha gitt sig tid til ikke å ta bestemt standpunkt. Har han ikke tatt det, vel så er det all right, men såvidt jeg forstår går alle her i salen ut fra at saken er i og for sig avgjort ved de uttalelser som er falt i Stockholm og ved det standpunkt som vi også har tatt ved det møte. Det er iallfall ikke i de referater jeg har lest, nogen ting som tyder på annet, noget som tyder på at vår utenriksminister har forsøkt å få f.eks. den svenske utenriksminister fra å uttale sig så bestemt, eller at det er gjort forsøk på å få de andre land med på en sondering av stemningen overfor Vestmaktene, med sikte på mere allsidige traktater, som hr. Mowinckel nu flere ganger har gått så sterkt inn for. Jeg gjentar igjen at det er dette jeg mener vi kan ha grunn til å beklage oss over. I så vanskelige saker som det her gjelder, er det slett ikke så lett, sådan på stående fot å være så sikker på hvad der er riktig og hvad der kunde gjøres av vår utenriksminister. Men det har iallfall forekommet mig å ligge slik an at det var grunn til i en sak som denne å være mere sen i avtrekket og iallfall forsøke å få de andre nordiske land til å være varsomme og prøve alle utveier før vi gir et så bestemt avslag til den ene side. Nu, jeg vil også gjerne ha sagt, som flere andre har sagt før mig, at det ikke går an å sammenligne det vi her står overfor, med en integritetstraktat eller med en garantiavtale som den overfor Holland. Og jeg har iallfall inntrykk av at det i den

nuværende situasjon vil være klokt av oss ved allsidige traktater å forsøke å forene både det som Roosevelt har bragt i forslag, og det som nu er kommet som forslag fra Tyskland.

Andrå: Jeg forstår i det store og hele tatt ikke dette gnaget fra hr. Sundby, assistert av hr. Moseid, om at det kan legges utenriksministeren noget som helst til last for den måte det har vært gått frem på her. Det første møte i utenrikskomiteen blev holdt 4 mai. Der møtte hr. Sundby, og der møtte for så vidt også hr. Mowinckel. Der er en bestemmelse som går ut på at 4 mann i utenrikskomiteen kan forlange en sak forelagt for Stortinget. Hvorfor gjorde ikke hr. Sundby det? Hvis han mente at saken skulde forelegges for Stortinget, skulde han ha sagt det. Når han ikke gjorde det, har heller ikke hr. Moseid rett til å komme her og slå på stortromme og snakke med stentorrøst om at her er det fedrelandet og her er det det norske storting som skal si det avgjørende ord, og ikke den utvidede utenrikskomite. Møtet var den 4 mai, og utenriksministeren sier at han fikk det inntrykk av forhandlingene at komiteen inntok det standpunkt, at "dei vilde helst sleppa avtalen med Tyskland". Men de kunde jo ikke binde sig, man måtte se hvordan forholdene utviklet sig, og det tror jeg de fleste i utenrikskomiteen mente dengang. Nu høres det som om det er enkelte som har fått en annen mening. Utenriksministeren reiste til Stockholm, og så kom han igjen og forela saken på nytt for utenrikskomiteen, og vi hadde lange drøftelser, hvor hr. Mowinckel utbredte sig om hvordan det egentlig burde vært gjort borte i Stockholm, at hadde vi hatt den rette mann på denne plass, så kunde man altså ha antydnet et forslag, og det kunde sannsynligvis blitt en ganske annen og mere storstilet sveis på det hele.

Idag er saken altså kommet i Stortinget. Det er sagt her at saken er avgjort. Nei, det er ikke slik som hr. Sundby uttalte nu, at utenriksministeren her har gitt uttrykk for noget bestemt standpunkt. Vi kan vel kanskje ane på hvilken side han er, men han har ikke i sin redegjørelse, hverken i den utvidede utenrikskomite eller her, gitt uttrykk for noget bestemt standpunkt som han har hevdet i Stockholm. Han sa også, så vidt jeg husker, at han ikke hadde gått nærmere inn på den debatt som har vært ført der borte. Hvad utenriksministeren har gjort for å få en mere skandinavisk form, efter hr. Mowinckels og hr. Sundbys smak, kan vi ikke vite, men som sagt, det faller tilbake på hr. Sundby, dels hr. Moseid, som ikke i det første utenrikskomitemøte den 4 mai forlangte saken inn for Stortinget. Det hadde han hatt anledning til, og 4 mann av en komite på 13 hadde han da muligens fått med sig.

Det har vært snakket så meget om dette, og det har vært bebreidet utenriksministeren, at hvorfor i allverden har han ikke henvendt sig til vestmaktene eller den annen part, har nogen sagt, og gitt ordre til at sendemennene skulde sondere hvordan man skulde svare i en sak som denne. Tror man det hadde ligget noget heldigere an, hvis vi idag var nødt til å svare nei, og det var fremkommet efter underhandlinger med vestmaktene? Heldigvis har de ikke vært spurt. At Norge, Sverige og Finnland i tilfelle tar dette på egen regning og

risiko, det er iallfall den mest nøitrale måte de kan gjøre det på.

Hr. Mowinckel sier at da vi hadde den utvidede utenrikskomite torsdag, hadde han inntrykk av at vi stod så fritt, men idag står vi ganske anderledes. Det inntrykk tror jeg hr. Mowinckel er alene om, og jeg tror at samtlige i utenrikskomiteen, utenom ham, hadde omtrent det samme inntrykk den gang som vi har idag. Saken stod da som nu. Vi fikk det inntrykk at Sverige og Finnland ikke var til å rokke, og at vi hadde valget mellom å si ja sammen med Danmark eller å si nei sammen med Sverige og Finnland. Jeg kan ikke innse at det på disse tre dager er inntruffet noget nytt som gjør at hr. Mowinckels forslag ikke skulde kunne fremkomme idag. Nei, tingen er at når man kommer med alt dette idag, at det skulde være gjort på en ganske annen måte, at det kunde vært handlet slik og slik, så er det rett og slett etterpå-klokskap. Vi vet alle sammen hvordan dette har utviklet sig til vi står i den situasjon vi står i idag. Ikke kan utenriksministeren noget for det antageligvis, og ikke kan nogen annen noget for det.

Hr. Moseid nevnte også noget om at man her idag burde belærepresen om hvordan den skulde stille sig til disse ting. Den norske presses uttalelser i disse dagene siden tilbudet kom fra Tyskland, går ut på det som utenriksministeren uttalte slik, at "dei vilde helst sleppe avtalen", jeg har ikke sett nogen uttalelser imot det. Pressen behøver så visst ikke å tas i skole her idag. Den har for så vidt tatt sitt standpunkt, og hr. utenriksministeren hadde det standpunkt med sig da han kom bort over til Sverige, og kanskje han på sett og vis også i stor grad heftet for det standpunkt som den norske presse hadde inntatt.

Så er det hr. Mowinckel. Han vilde til og med at man ikke på nogen måte måtte støte en tredje makt. Ja, hvordan skal nu det ordnes? Hvis vi kommer op i verdenskrig, hvordan skal vi undgå å støte en tredje makt med vår flåte, med vår industri og med vårt næringsliv? Hvordan skal vi undgå å støte en tredje makt når tyskerne tok det at vår flåte seilte over Nordsjøen under verdenskrigen som en slik fornærmelse at de begynte en uinnskrenket ubåt-krig mot oss. Jeg kan ikke se at stillingen er anderledes idag. Nei, saken er ikke avgjort idag. Hvis hr. Mowinckel og hr. Sundby mener at de har et standpunkt som det går an å praktisere, behøver de ikke å skylde på det som er gått forut, på utenriksministeren osv. La der komme et forslag, så skal vi se hvor mange det er i Norges Storting som tør følge det. Hr. Mowinckel var bekymret for hvad man skriver i den engelske presse. Han citerte ingen ting av hvad de skriver i den tyske presse. Tyskerne kan utnytte både et ja og et nei. Samtidig som han er så bekymret for den engelske presse, kunde han ha lest den tyske akkurat på samme dagen. Det fremgikk der at de slett ikke var noget misfornøiet med et nei heller, for de anså det som et slag på munnen for Roosevelt. Det er nokså karakteristisk også at plutselig kommer hr. Mowinckel til å dumpe ut med at i "Daily Mail" har han lest en artikkel rettet mot Danmark, som svarer ja, og der sies det at når Danmark stiller sig slik til en ikke-angrepspakt med Tyskland, og går den veien det går, så får nok England se å berge sig selv og gå over til selvbergingslinjen og ikke stole noget som helst på

Danmark. Hvis vi på et ja sammen med Danmark skulde bli stillet i samme situasjon at den engelske presse skulde stille sig slik som "Daily Mail" gjør, tror jeg ikke vi var særlig vel farne. Mener herrene de har noget å fare med, hvis det ikke bare er efterpåklok og utidig kritikk, så vil jeg be om at de må komme med forslag, så vi kan se hvor mange det er som våger å følge det. Saken er ikke avgjort, der er den fulleste anledning enda til å ta op forslag.

Presidenten: Det er fremdeles inntegnet 8 talere. Det var presidentens håp at vi både skulde få avgjort denne sak i det hemmelige møte, og at vi også skulde få avgjort de saker som står opført på eftermiddagens kart. Dette håp er blitt sørgelig skuffet. Presidenten må henstille til de efterfølgende talere å fatte sig i størst mulig korthet, da presidenten går ut fra at man ikke ønsker å fortsette dette hemmelige møte ut over den reglementsmissige tid.

Støstad: Jeg skal følge presidentens anmodning og være meget kort. Det er bare en bemerkning jeg vil gjøre til hr. Moseids innlegg fordi jeg synes det var urettferdig. Det er ikke riktig å si at Stortinget er satt utenom, men det er slik når det gjelder utenrikspolitiske spørsmål at det i mange tilfelle vil være et skjønsspørsmål på hvilket tidspunkt man skal bringe en sak inn for Stortinget. I det første møte i den utvidede utenrikskomite, hvor vi behandlet saken, var spørsmålet nevnt, men alle mente at det var hensiktsløst å bringe saken inn for Stortinget før utenriksministermøtet i Stockholm hadde vært holdt, og når det var tilfellet, var det ganske gitt at heller ikke utenriksministeren fant at det var riktig å kreve et stortingsmøte. I det annet møte i den utvidede utenrikskomite, altså møtet efter utenriksministermøtet, blev vi enige om at saken skulde forelegges Stortinget, så Stortinget er ikke satt utenom. Jeg skulde tro at både hr. Moseid og hr. Sundby som har sittet i denne forsamling så lenge, husker tilbake til en tid da andre regjeringer fattet ganske anderledes vidtrekkende beslutninger uten at Stortinget blev hørt, ja, det var knapt nok at utenrikskomiteen fikk vite det før det hele var avgjort.

Statsminister Nygaardsvold: Jeg har ikke forlangt ordet om selve spørsmålet. Jeg har nemlig ikke nogen ting å tilføie til det som utenriksministeren har lagt frem her idag. Men når jeg har forlangt ordet, er det for å uttrykke min forbauselse over det som idag er fremkommet fra hr. Sundby, og i særdeleshet fra hr. Moseid. Jeg har vanskelig for å forstå hvad de ærede herrer mener med sine uttalelser her i tinget om dette spørsmål. Det blev fra hr. Moseid sagt at det hadde vært rett at Stortinget hadde fått si sin mening på forhånd, og han la til - han skjerp det - at han skjønnte ikke at Stortinget i dette spørsmålet skulde settes utenfor. Han snakket om at han var enig i nordisk samarbeid, men han vilde ikke ha nordisk samrøre. Jeg er også enig i at vi ikke skal ha nordisk samrøre. Det har jeg understreket både her i landet og også i de andre skandinaviske land, der jeg har hatt anledning til å snakke om dette spørsmål. Men jeg kan ikke forstå at dette er noget

samrøre. Man må huske på den ting at det kom et likelydende tilbud til samtlige 4 land i Norden, til Sverige, Finland, Danmark og Norge, og det er vel ganske naturlig da at de land samrådte sig om hvordan man så på stillingen like overfor dette tilbud. Vi forela det for utenrikskomiteen, slik som det er sagt av så mange før mig her, og jeg er ganske sikker på at selv om utenrikskomiteen hadde sagt at dette må vi ha forelagt for Stortinget før utenriksministeren reiser til Stockholm, vilde nok Stortinget ha sagt som så: Ja, men har de ikke skaffet visshet for hvordan de andre nordiske land ser på dette? Det må vi vel ha rede på først. Det var nettopp det utenrikskomiteens medlemmer nesten uten undtagelse understreket, at man måtte skaffe sig rede på hvordan de andre nordiske land så på dette. Hr. Andrá henviste til Stortingets reglement som har en bestemmelse om at når 4 medlemmer av komiteen forlanger det, må en sak forelegges for Stortinget. Jeg tror jeg kan si det på den måte at det hadde ikke behøvd å være 4 mann i utenrikskomiteen som forlangte saken frem for Stortinget den første gang. Hvis bare en eneste en av komiteens medlemmer hadde ytret ønske om at denne sak måtte forelegges for Stortinget før utenriksministeren reiste til Stockholm til det møte han var innbudt til av den svenske utenriksminister, så hadde selvfølgelig Regjeringen ikke hatt noget mot det. Det hadde vært tid til det, det innrømmer jeg, og Regjeringen hadde absolutt sagt: Ja vel, det skal vi gjøre. Men der var ikke nogen som ønsket det. Det som blev understreket, var at utenriksministeren måtte reise til Stockholm, og at det måtte bringes på det rene hvordan man for øvrig i Norden så på dette spørsmål. Hr. Moseid sa at det var et norsk spørsmål dette. Jeg synes ikke at hr. Moseid skulde ha behøvd å forsøke på å belære nogen her i denne sal om at dette er et norsk spørsmål. Det er vi fullstendig klar over alle sammen. Som sådan er det også vi har sett det, både Regjeringen, som først drøftet dette spørsmål, og jeg er sikker på at også hele utenrikskomiteen så det som et norsk spørsmål, men et norsk spørsmål som man på grunn av forholdene kunde samråde sig med det øvrige Norden om.

Hr. Sundby sa siste gang han hadde ordet at det ikke var riktig at utenriksministeren hadde tatt et så bestemt standpunkt. Ja, utenriksministerens standpunkt i denne sak faller sammen med Regjeringens standpunkt, og det er det standpunkt som vi la frem i utenrikskomiteens første møte, det er det standpunkt som utenriksministeren har lagt frem nu her i Stortinget. Det er uttalt både fra hr. Sundby og også fra hr. Mowinckel at vi skulde ikke hatt noget bestemt standpunkt, ja overhodet ikke noget standpunkt til dette spørsmål før utenriksministeren reiste til Stockholm. Jeg tror at det vilde ha blitt litt snaut å komme til Stockholm og si som så: Vi har ikke noget standpunkt i denne sak annet enn at vi vil forsøke å få Sverige til å gå over på Danmarks standpunkt. Jeg synes det hadde vært litt flaut av oss det. Og like flaut hadde jeg følt det om Regjeringen hadde kommet til utenrikskomiteen og sagt som så: Her er det et overmåte viktig spørsmål som vi har fått oss forelagt. Vi er klar over omfanget av det, vi er klar over rekkevidden av det, men Regjeringen kan ikke ta noget standpunkt og vil ikke ta noget standpunkt. Vil dere være så snild å ta standpunkt for oss? Det måtte være rimelig at

utenrikskomiteen da hadde sendt bud tilbake til Regjeringen og hadde sagt som så: Vil dere være så snild å ta standpunkt, så vi får høre hvad dere mener før dere kommer her med saken, og især må dere ha et standpunkt om hvordan dere oppfatter saken før utenriksministeren reiser til den nordiske konferanse i Stockholm. Jeg må derfor si det på den måte at jeg er forbauset over at hr. Sundby, som virkelig var til stede på det første møte, kunde uttale sig som han gjorde, og jeg tror at hvis han leser gjennom det stenografiske referat, vil han selv være opmerksom på hvad han sa, ikke bare det han refererte her, men også det han begynte med. Men jeg er likeså forbauset over at hr. Moseid skal forsøke å ta denne sak på denne måte.

Moseid: Det er naturligvis hyggelig for oss å høre at der er et godt kollegialt forhold mellom Regjeringen og den utvidede utenrikskomite, slik at de marsjerer op på talerstolen i rekke og rad og forklarer for forsamlingen at her er ingen ting galt skjedd, alt er gått ordentlig og greit for sig, og Stortinget har ingen ting å beklage sig over. Men resultatet er dog blitt det at vi idag står med det direkte, reelle ansvar for en avgjørelse som vi ikke har anledning og tid til å tenke nøiere over. Det er resultatet. Jeg vet ikke om de herrer som er i utenrikskomiteen eller i Regjeringen, vilde føle sig vel, hvis de var utenfor og skulde ta stilling til disse spørsmål på grunnlag av hvad vi har fått rullet op for oss i løpet av et par timers tid. Jeg tviler på det. Det er nu engang slik at det norske folk har betrodd Stortinget å uttale sig på folkets vegne i slike spørsmål, og da mener jeg nok at Regjeringen og utenrikskomiteen får respektere Stortinget såpass at de gir det anledning til å gjøre det også. Selvsagt har ikke jeg uttalt noget slikt som det hr. Mowinckel la mig i munnen, at vår norske regjering skulde gå til våre naboland med et oplagt, fastlagt standpunkt som ikke skulde kunne fravikes. Det jeg uttalte, var at det var rimelig av den norske å høre det norske syn uttrykt gjennom Stortinget, før den søkte råd hos andre lands regjeringer, og hvor det da kan arte sig slik at det blir andre lands syn på et norsk spørsmål som i grunnen blir bestemmende for hvorledes det blir avgjort. Vi er naturligvis overmåte takknemlige over at vi får anledning til å høre om saken før den er avgjort, men det er jo ikke noget annet enn hvad der skjer i Tyskland idag. Også Hitler sammenkaller Riksdagen og gir den en meddelelse når det skal skje noget av vesentlig betydning, så det er da sandelig ikke noen hevdelse av det demokratiske grunnlag som vårt land bygger på. Hr. Mowinckel fremholdt sitt syn og hr. Anderssen-Rysst sitt syn. Vi føler oss naturligvis i høi grad beroliget og betrygget ved å høre at hr. Anderssen-Rysst efter omhyggelige overveielser var kommet til det resultat at dette som foreslåes for oss idag, er riktig, men jeg vil nok innrømme at for mitt vedkommende blev det noe av et skår i gleden da jeg hørte at hans partifører, tidligere statsminister og mangeårig utenriksminister, var kommet til det motsatte resultat. Og her står vi da og skal ta ansvaret for avgjørelsen uten å ha anledning til å områ oss engang.

Når jeg har tatt op dette spørsmål, så er det ikke fordi jeg tror det er mulig å gjøre noe med denne sak, men jeg vil

gjærne be både Regjeringen og utenriksministeren om, hvis slike saker påny dukker op, at de da vil sørge for at Stortinget får anledning til å områ sig før saken skal avgjøres. Det er hensikten.

Hr. Mowinckel fremholdt først at hvis denne sak hadde vært riktig grepet an, så kunde det vært mulig å få et felles nordisk standpunkt på et noe annet grunnlag, men fordi utviklingen hadde blitt som den blev, var det nu for sent, og samtidig gikk han i rette med mig for at jeg hadde beklaget mig over at spørsmålet ikke tidligere var bragt inn for Stortinget. Jeg vet fra før at logikk ikke er hr. Mowinckels sterke side, men jeg trodde at han vilde ha opdaget at det var en mulighet for at hans syn kunne ha vunnet tilslutning i Stortinget, og det er en mulighet for at Regjeringen også vilde ha funnet en linje her som kunde ha ført frem til felles nordisk optreden. Men selvsagt, hvis hr. Mowinckel mener at Stortinget helst bør være umælende og ikke blande sig op i utenrikspolitikken, så er det naturligvis unødvendig å konferere med det. Jeg forstod det nærmest så på hr. Andrå, at vi almindelige, menige stortingsmenn her skulde helst ha munnkurv og ikke få anledning til å uttale oss.

Når jeg uttalte at jeg trodde det vilde være av stor betydning at den norske presse og i det hele den norske agitasjon blev lagt på et riktig grunnlag fra først av, så er det på grunn av dyrekjøpte erfaringer for hvor uheldig vårt land blir stillet når man begrunner statshandlinger på en forkjært måte. Det lar sig ikke nekte at der er full anledning til også i dette spørsmål å bringe vårt land inn i faresonen, hvis man vil utnytte dette som et grunnlag for å gi uttrykk for uvennskapelig forhold overfor et annet land. Det var derfor jeg bad utenriksministeren og Stortingets president om, før møtet slutter, å henstille til pressen om at den vil være lojal overfor den begrunnelse som gis av hvad her blir vedtatt.

Jeg kan ikke overfor hr. Støstad erkjenne at noe av det jeg her har sagt, er urettferdig. Det er frimodige ytringer ut fra mitt syn på hvad enhver stortingsmann er forpliktet til å si fra om overfor forhold av den største betydning for vårt lands fremtid.

Presidenten: Det er fremdeles tegnet 5 talere. Presidenten vil henstille at man nu ikke lenger opholder sig ved hvorvidt denne sak kunde vært forelagt Stortinget før eller ikke. Presidenten vil ha uttalt at jeg som medlem av utenrikskomiteen ikke kan erkjenne at det er begått noen feil i så måte.

Statsråd Koht: Nei, det er visselig yrkeslaust å halda på med dette ordskiftet um korleis denne saka skulde ha vore medfaren og stelt med, når ein ikkje har kunna få forståing for det etter alle dei opplysningar som her er gjevne. Men eg vil gjærne slå fast ein ting som eg trur i denne samanhengen er nyttig, for di eg trur kanskje orda her blir brukte i noko ulike meiningar. Det skulde vel vera sjølvsgat at når utanriksministeren og Regjeringa legg ei sak fram, anten det er for utanriksnemnda eller for Stortinget, so må utanriksministeren og Regjeringa ha ei meining um dette og segja si meining. Likeeins har eg sjølvsgat gjort når vi dryfte

saka på utanriksministermøtet i Stockholm, tala um dei umsyn som veg sterkast for meg i denne saka. Men det som eg vil slå fast attåt dette, er at på utanriksministermøtet i Stockholm batt eg ikkje Noreg til noko standpunkt. Eg slo det uttrykkeleg fast, og det står uttrykkeleg i den pressemeldinga som vart send ut frå dette møtet, at saka skulde bli bore attende til regjeringane i kvart land for seg, og der, i kvart land for seg, skulde standpunktet bli teke. Dette har eg slege fast so sterkt som mogleg i alle forhandlingar, so dei norske statsmaktene er i denne stunda ikkje bundne til nokon ting anna enn det som dei kann kjenna seg bundne til av den faktiske situasjonen som ligg fyre og av dei faktiske vilkåra som ligg fyre. Det er dei dei må ta umsyn til og rekna med, og det har eg gjort greie for, korleis dei faktiske vilkåra er. Serskilt det som her spelar ei stor rolle, det standpunktet som dei andre nordiske landa tar. Det er ein viktig ting som vi ikkje kan koma utanum, og som det her har vore sagt og som alle i utanriksnemnda er samde um at vi måtte ha greie på og ha med i rekninga her. Det er ikkje det einaste. Det syner seg i den tingen at vi ikkje bind oss til ei einskild side her i Norderlanda, vi tar vårt standpunkt, men vi reknar med alt det som faktisk ligg fyre.

Hr. Mowinckel har nemnt eit par små ting som eg gjerne vil få segja eit par ord um, soleis at det i det minste skal kunna koma med i det stenografiske referatet. Det eine er dette spursmålet um eit nytt utanriksministermøte som han eit par gonger har sagt var på tale. Ja, det var ikkje på tale på annan måte enn at den danske utanriksminister tok seg undan den retten at um han kjende trong til det, og um han fann det var nokon grunn til det, vilde han be um å få eit nytt samråd. Vi andre meinte ikkje at det var turvande i seg sjølv, men var sjølvsagt viljuge um den danske utanriksminister vilde ha det. - Den andre tingen var sjølv innhaldet av den avtalen som det her skulde vera tale um, spursmålet um tilhøvet til ei tridje makt utanfor dei tvo partane som gjorde avtalen. Det er heilt klårt, eg har ikkje avskrift, men eg har lese sjølv det utkastet som frå tysk side var påtenkt at vi skulde få, og der heitte det at ein skulde ikkje berre plikta seg til ikkje å bruka krig mot einannen, desse partane i avtalen, men dei skulde ikkje heller stø noka tridje makt um det vart nytta krig eller vald mot dei. Um denne tingen har den tyske sendemannen i Kjøpenhamn etterpå no nyleg gjeve ei fråsegn til den danske regjering um at den tyske regjering var viljug til i ein serskild protokoll eller på annan måte, men ikkje i sjølv traktaten, å segja frå um at dermed var berre meint militær hjelp. Spursmålet um kva som er militær hjelp er likevel endå eit spursmål som det kann bli usams tolking um, so for so vidt vilde det endå med den avgreining liggja ein viss vågnad i det. Vi kunde nok ha teke upp forhandling på fyrehand og sagt: ja vel, vi er viljuge til å sjå det framlegget som kann koma frå Tyskland, men det veit då alle, at når vi då skulde koma til forhandlingar og lata det stranda på småting, vilde det kasta ein større mistanke inn i heile tilhøvet enn um vi på fyrehand sa frå at slik ein avtale treng vi ikkje. Difor trur eg nok at det var det klokaste standpunktet å bryta det av på fyrehand på

den pyntelege måten som eg trur vi både kann og bør gjera det på.

I denne samanhengen nemnde hr. Mowinckel eit heilt anna spørsmål - ja litegrand samanheng kann det vel ha med det som ligg fyre - dette som hadde stått i eit engelsk blad, "Evening Standard". No må eg ærleg segja at eg legg ikkje den vekt på det bladet som hr. Mowinckel synest gjera. Det er nok eit av dei blad som mange les, men det er ikkje noko blad å leggja noka vekt på i politikken. Dette bladet hadde dette som hr. Mowinckel citerte, um desse stygge norske planane med at vi skulde koma på den andre sida av Danmark og dermed lura oss til dei koloniane som det har vore strid um. Dette stod i ei ettermiddagsutgåve av bladet, men då kveldsutgåva kom, var det stroke. Det er eit tydeleg vitnemål um at bladet frå høgare hald måtte ha fått varing um at dette høvde det ikkje å koma med. Eg trur det kann vera ei nyttig tilleggsupplysing. Sendemannen vår i London har vel lagt merke til alt dette og gjeve melding til oss her i Oslo um det. Eg har meint vi ikkje skulde bry oss so mykje med dette bladet og det som stod i det, at det var turvande å koma med noko slag offisiell eller officios avsanning; det var berre å gjera heile tingen større enn han var. Eg trur ikkje at slikt noko spelar noka rolle i engelsk tenkjemåte um denne sak.

Eg vil gjerne til aller sist - eg går ut fra at sjølve ordskiftet um saka i grunnen er til endes, eg veit ikkje av i det minste at eg har noko nytt å segja - eg vil då til aller sist segja eit lite ord um eit formelt spørsmål. Den tyske fyrespurnaden til Noreg har aldri vore offisielt kunngjord i noko blad; den tyske regjeringa har ikkje gjeve noka melding um det; difor har dei nordiske regjeringane heller ikkje kunna gjeve noko slag melding um at vi har fått ein slik fyrespurnad. Alle menneske og alle blad veit det likevel. Når vi no gjev vårt munnlege svar i Berlin, so er det tanken å få samtykke, det samtykke som vi etter diplomatisk skikk treng av den tyske regjeringa til offentleg å kunngjera både at vi har havt denne fyrespurnaden og korleis vi har svara, og for min part har eg tenkt at det rette då vilde vera at vi kunngjorde i ordlyd det norske svaret, soleis at vi dermed gav folket vårt full opplysning um dei tankane som ligg under vårt svar. Dermed veit alle kva dei har å byggja på. Det er då det som blada har å byggja på, dei veit at her har dei grunnlaget for det norske svaret, her har dei det norske standpunktet, det standpunkt som so vidt eg skynar blir standpunkt hos baa dei tvo norske statsmaktene, sidan her ikkje har kome fram noko anna framlegg.

Bjørnson: Jeg tar ikke ordet for å blande mig inn i den sak som er årsak til dette hemmelige stortingsmøte; men jeg tar ordet i anledning den uttalelse som hr. Mowinckel kom med foranlediget ved en uttalelse i et engelsk blad om den nasjonale bevegelse som går over landet for på fredelig vei å søke å få tilbake til Norge de land vi tapte gjennom svik og løgn ved Kieler-traktaten i 1814.

Presidenten: Presidenten må henstille til taleren å forme sine uttrykk i litt andre former enn han hittil har gjort.

Bjørnson: Det var iallfall meget historisk. - Vi som står med i denne bevegelse, venter ikke å finne hjelp hos hr. Mowinckel. Dertil har han kanskje mere enn nogen annen levende politiker vist sitt nasjonale sinnelag når det gjelder Norges arbeide for å nå sin rett i dette spørsmål. Hans stilling til Grønland-saken er så kjent at det allerede faller historisk lys over den, et lys som jeg neppe tror vil gagne ham når hans historie en gang skal skrives. Ad fredens vei skal vi nå vårt mål, et så langsiktig mål at jeg tror neppe at nogen norsk utenriksminister nogensinde har arbeidet på lengere sikt og på mere fredelig vis. Men vi når frem, det gjør vi. Og kanskje fremgangen blir noget raskere når slike nasjonalpolitikere som hr. Mowinckel og hr. Hambro står mere utenfor norsk politikk.

Presidenten: Presidenten må uttale at det representanten her fremholdt ligger helt utenfor den sak vi behandler, og presidenten kan ikke tillate at man fortsetter å behandle den slags spørsmål.

Sven Nielsen: Jeg er enig med hr. Moseid i at det er Norges sak og Norges interesser vi har å ivareta her. Men det er selvsagt det vi mener å gjøre når vi i dette tilfelle følger Sverige og Finland. Vi mener at det vilde være så uheldig å skille lag, særskilt med Sverige, i dette spørsmål at det simpelthen er avgjørende for vår stillingtagen til denne vanskelige sak.

Presidenten: Hr. Sundby har hatt ordet to ganger og får nu ordet til en kort bemerkning.

Sundby: Det var bare en bemerkning til hr. Andrå, som hevdet at vi i den utvidede utenrikskomite hadde anledning til å kreve denne sak på forhånd forelagt for Stortinget. Jeg har aldri sagt og aldri ment at den før utenriksministermøtet i Stockholm skulde være forelagt for Stortinget. Det jeg har beklaget og gitt uttrykk for et par ganger her, er at Stortinget når det nu får saken forelagt, reelt sett er bundet. Og det er jeg ikke alene om, det har hr. Mowinckel og hr. Sven Nielsen og flere andre sagt. Når hr. Andrå sier at dette er efterpåklokskap, vil jeg henvise til mine uttalelser i den utvidede utenrikskomite, som faller akkurat i tråd med hvad jeg her har sagt.

Med hensyn til hr. Bjørnsons uttalelse, vil jeg få lov til å si at den sak jo er reist av et par andre tidligere under debatten, så hr. Bjørnson var ikke den første.

Eggen: Det kritiseres at Regjeringen har tatt et standpunkt, men såfremt den ikke hadde tatt et standpunkt, før den hadde forelagt denne sak for Stortinget, vilde selvfølgelig det også blitt kritisert, og med rette. Efter at saken har vært diskutert i den utvidede utenrikskomite i to møter, er det i fullstendig overensstemmelse med komiteflertallets mening om sakens behandling når Regjeringen nu fremlegger sitt standpunkt for at vi kan drøfte det her. Når hr. Moseid og hr. Sundby kritiserer at Regjeringen har tatt standpunkt, og sier at Stortinget er bundet, så er det jo grunn til å spekulere litt

på om det ikke er andre hensyn som gjør sig gjeldende enn nettop de som komiteen og Regjeringen har tatt under behandlingen av spørsmålet. Vi som har tatt stilling til saken i to komitemøter - det foreligger stenografisk referat fra det ene - har ment at vi på den beste måte vilde vareta vår nøytralitet under alle situasjoner, og på den beste måte vilde sikre oss mot å bli bundet til den ene eller til den annen av de maktgrupper som det er en kjennsgjerning vi har i Europa idag, i og med at vi henviste til det svar som vi før har gitt Tyskland når det gjaldt spørsmålet om vi følte oss truet. I det hele, slik som situasjonen ligger an, tror vi i hvert fall at det er det sikreste å handle ut fra våre gjentatte tidligere erklæringer om at vi vil holde oss nøytrale. Det som iallfall for mig, og visstnok for flertallet i komiteen har vært avgjørende når vi skulde ta standpunkt til spørsmålet om en slik avtale vilde ha nogen verdi for oss, var om faren vilde være størst hvis vi avslo, eller om vi vilde løpe en større risiko ved å innlate oss på forhandlinger om en ikke-angrepspakt med Tyskland.

Jeg kunde ha noget å si til hr. Moseid. Han har jo som ved en rekke andre anledninger forsøkt å belære oss, og vi er selvfølgelig takknemlige, særlig vi som er nye her, og som ikke kan stille oss op ved siden av hr. Moseid når det gjelder hans alltid klare blikk for fremtiden. Men man skulde kunne fordre av Stortingets medlemmer, og jeg tror også så godt om de aller fleste her - også om hr. Moseid - at man ikke i så alvorlige saker som dette, når det gjelder utenrikspolitiske spørsmål, forsøker sig med kunster og optrer som politiske Pilatuser når det blir spørsmål om hvad som har vært det klokeste, og at man ikke fralegger sig ansvaret.

Presidenten: Presidenten vil som representant gjerne si et par ord. - Da jeg som medlem av den utvidede utenrikskomite var med og behandlet denne sak, næret jeg betenkeligheter ved at Norge i en eller annen form skulde svare nei på den henvendelse som forelå fra Tyskland. Jeg hadde betenkeligheter ved det både fordi jeg tenkte mig muligheten av at der kunde opstå vanskeligheter overfor Tyskland, og fordi jeg gjerne så at de nordiske riker i denne sak handlet i overensstemmelse med hinannen. Jeg tenkte mig også muligheten av at om det skulde fortone sig slik at Danmark blev stående alene, vilde det kanskje føre til at Danmark ikke fikk nogen avtale med Tyskland i henhold til tilbudet til samtlige nordiske riker. Imidlertid er forholdene nu klarlagt adskillig siden det første møte i utenrikskomiteen, og den ærede utenriksminister har her uttalt som sin mening at Danmark allikevel vil få en avtale. Utenriksministeren mener at Tyskland vil forstå et eventuelt avslag fra de øvrige nordiske riker. Endelig har vi idag fått høre hvad innholdet av svaret til Tyskland vil bli, og utenriksministeren har betegnet det som i realiteten noget henimot et ja, og har dessuten uttalt at dette vil bli kunngjort for det norske folk. Alt dette gjør at jeg for min part har opgitt mine betenkeligheter, og jeg slutter mig til det standpunkt som efter utenriksministerens meddelelse og efter debatten her vil bli tatt av den norske regjering sammen med de øvrige tre nordiske regjeringer.

Lykke: Får jeg lov å si bare et par ord. Det er flere her, særlig tror jeg hr. Moseid, som har gått i rette med oss fordi denne sak ikke hadde vært forelagt Stortinget tidligere. I det første møte om saken i utenrikskomiteen reiste jeg spørsmålet om når og på hvilken måte denne sak skulde forelegges Stortinget, idet jeg sa at en sådan sak kan ikke endelig avgjøres før Stortinget er hørt. Dette møtte ingen motsigelse i utenrikskomiteen, for min forutsetning var som de øvriges, at selvsagt måtte utenriksministeren ha vært i kontakt med de øvrige nordiske land før Stortinget fikk sig saken forelagt. Og jeg tror utenriksministeren har rett i, rent formelt, at hvis majoriteten i Stortinget idag hadde ment at det var galt å gå frem som han har gjort, hadde Stortinget hatt full rett til å pålegge utenriksministeren å gå en annen vei.

Så var det en ting til jeg gjerne vilde understreke, nemlig hr. Moseids appell til pressen. Jeg tror den er helt på sin plass. Den måte dette skal offentliggjøres på, vil utenriksministeren selv bestemme; men jeg er ganske sikker på at vi har utenriksministeren med oss i at kommentarene er overmåte viktige, og jeg håper at ingen norsk presseemann vil kommentere denne avgjørelse på en måte som vilde gjøre situasjonen vanskeligere for oss enn den allerede er.

Presidenten: Presidenten har tidligere henstillet til representantene ikke å fortsette denne debatt om hvorvidt saken burde vært forelagt Stortinget på et tidligere tidspunkt. Og med hensyn til hvad der passerte i utenrikskomiteen i den anledning, hvilket hr. Lykke nettop omtalte, er presidenten enig i det hr. Lykke uttalte i så måte.

Hr. Moseid har hatt ordet to ganger og får nu ordet til en kort bemerkning for å fjerne en misforståelse.

Moseid: Det er for å rette en henstilling til Regjeringen og utenrikskomiteen om å søke kontakt med Stortinget før man går til fremmede lands regjeringer i spørsmål av denne art. Jeg tror det vilde være en heldig praksis.

Debatten var hermed avsluttet.

Referat:

1. Kgl. prp. om statsgaranti for pantelån til flytende sildekokeri ved Islandsfisket.
Enst.: Sendes finans- og tollkomiteen forsterket med 2 medlemmer av sjøfarts- og fiskerikomiteen opnevnt av denne.
2. Kgl. meld. om Nøytralitetsfondets virksomhet inntil 31 mars 1939.
Enst.: Sendes militærkomiteen forsterket med 2 medlemmer av finans- og tollkomiteen opnevnt av denne.

Protokollen referertes og foranlediget ingen bemerkning.

Møtet hevet kl. 20.

Møte for lukkede dører, Stortinget 15. mai 1939